

De kracht van glastuinbouwcomplex Pijnacker-Nootdorp

Huidige situatie en toekomstperspectief

LEI

WAGENINGEN UR

De kracht van glastuinbouwcomplex Pijnacker-Nootdorp

Huidige situatie en toekomstperspectief

M.N.A. Ruijs
G.D. Jukema
G.M. Splinter

LEI-rapport 2010-049
Augustus 2010
Projectcode 2240953000
LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag

Het LEI kent de volgende onderzoeksvelden:

Sector & Ondernemerschap

Regionale Economie & Ruimtegebruik

Markt & Ketens

Internationaal Beleid

Natuurlijke Hulpbronnen

Consument & Gedrag

**De kracht van glastuinbouwcomplex Pijnacker-Nootdorp;
Huidige situatie en toekomstperspectief**

Ruijs, M.N.A., G.D. Jukema en G.M. Splinter

LEI-rapport 2010-049

ISBN/EAN: 978-90-8615-440-1

Prijs € 18,50 (inclusief 6% btw)

78 p., fig., tab., bijl.

In opdracht van de gemeente Pijnacker-Nootdorp is een deskstudie uitgevoerd naar de kracht van het glastuinbouwcomplex in haar gemeente. De studie omvat een SWOT-analyse van het glastuinbouwcomplex en levert aanknopingspunten voor nieuw beleid van de gemeente ten aanzien van de glastuinbouw in samenhang met de andere beleidsvelden.

On behalf of the municipality of Pijnacker-Nootdorp, a desk study was carried out into the strength of the greenhouse horticulture complex in its municipality. The study comprises a SWOT analysis of the greenhouse horticulture complex and provides starting points for new municipal policy regarding greenhouse horticulture in connection with the other policy fields.

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de gemeente Pijnacker-Nootdorp.

Foto's: Gemeente Pijnacker-Nootdorp

Bestellingen

070-3358330

publicatie.lei@wur.nl

© LEI, onderdeel van stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, 2010
Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Het LEI is ISO 9001:2008 gecertificeerd.

Inhoud

	Woord vooraf	7
	Voorbeschouwing	8
	Samenvatting	10
	Summary	16
1	Inleiding	22
	1.1 Achtergrond en doel	22
	1.2 Aanpak	23
	1.3 Leeswijzer	23
2	Huidige situatie	24
	2.1 Algemene ontwikkelingen	24
	2.2 Ontwikkeling primaire glastuinbouw	32
	2.3 Economische ontwikkeling	38
3	Toekomstige ontwikkelingen	41
	3.1 Glastuinbouwcomplex	41
	3.2 Economie en werkgelegenheid	43
	3.3 Ruimtelijke ordening, ruimtelijke kwaliteit en beeldkwaliteit	44
	3.4 Bereikbaarheid en infrastructuur	48
	3.5 Water, groen en recreatie	49
	3.6 Energie en milieu	50
	3.7 Allianties en stimulering	53
	3.8 Imago	54
4	SWOT-analyse	56
	4.1 Inleiding	56
	4.2 Sterke punten	56
	4.3 Zwakke punten	57
	4.4 Kansen	59
	4.5 Bedreigingen	60

5	Beleidsaanbevelingen	62
5.1	Duurzame glastuinbouwgebieden	62
5.2	Transformatiegebieden	63
5.3	Economie en werkgelegenheid	63
5.4	Ruimtelijke kwaliteit en beeldkwaliteit	66
5.5	Bereikbaarheid en infrastructuur	66
5.6	Water, groen en recreatie	67
5.7	Energie en CO ₂	68
5.8	Allianties en stimulering	68
5.9	Slotbeschouwing	69
	Literatuur en websites	70
	Bijlagen	
1	Aantal banen per branche in Pijnacker-Nootdorp en ten opzichte van Nederland in 2008	74
2	Aantal hectaren bedrijventerreinen in gemeente Pijnacker-Nootdorp, 2000-2008	75
3	Aantal (bruto)banen op bedrijventerreinen in Pijnacker-Nootdorp, 2003-2008	76
4	Aandeel bedrijven met ... ha glastuinbouw in Pijnacker-Nootdorp, 1990-2008	77
5	Kaart glastuinbouw gemeente Pijnacker-Nootdorp	78

Woord vooraf

In opdracht van de gemeente Pijnacker-Nootdorp is een deskstudie uitgevoerd naar de kracht van het glastuinbouwcomplex in haar gemeente. De studie omvat een SWOT-analyse van het glastuinbouwcomplex in relatie tot andere beleidsvelden. Aanbevelingen zijn geformuleerd voor een set indicatoren om het economisch belang van de glastuinbouw te duiden en voor een in 2010 door de gemeente op te stellen structuurvisie.

Het onderzoek is uitgevoerd door Marc Ruijs (projectleider), Gerben Jukema en Gerben Splinter. Het onderzoek is begeleid door Dennis Potter namens de gemeente Pijnacker-Nootdorp.

Prof.dr.ir. R.B.M. Huirne
Algemeen Directeur LEI

Voorbeschouwing

Dit rapport brengt de kracht van het glastuinbouwcomplex in de gemeente Pijnacker-Nootdorp in kaart. Het glastuinbouwgebied in de gemeente Pijnacker-Nootdorp krijgt de komende jaren een flinke kwaliteitsimpuls. We willen een duurzaam tuinbouwgebied realiseren, dat ruimte biedt aan innovatieve bedrijven. Dit is essentieel om de internationaal toonaangevende positie van het cluster ook in de toekomst te kunnen blijven handhaven.

Met middelen uit het Fonds Economische Structuurversterking (FES) wordt het glastuinbouwareaal in het gebied Voorafsche Polder en Oude Polder geherstructureerd. Tegelijkertijd worden de groenvoorziening, de waterberging en de (recreatieve) ontsluiting van het gebied aangepakt. Dit leidt tot een substantiële verbetering van het woon- en leefklimaat in onze omgeving. Zo worden bijvoorbeeld de recreatieve mogelijkheden uitgebreid en wordt het gebied klimaatbestendig gemaakt. Ook wordt er een robuuste groene en recreatieve verbinding gerealiseerd tussen het Groene Hart en Midden-Delfland. Dit biedt economisch duurzame bedrijven de mogelijkheid tot herstructureren en investeren in de toekomst. Denk aan efficiënter ruimtegebruik (door meerlagenteelt), gebruik van duurzame energie (bijvoorbeeld door gebruik van aardwarmte) en hergebruik van water. Hiermee kunnen deze bedrijven hun concurrentiepositie handhaven of zelfs verbeteren. En daarmee versterken we samen het glastuinbouwcluster in onze gemeente.

Toen, nu ...

Al sinds het begin van de 20e eeuw is de glastuinbouw een belangrijke economische pijler in de gemeente Pijnacker-Nootdorp. Eerst in de vorm van 'plat glas', later in de vorm van kassen. Hier liggen, net als in het Westland, de oudste glastuinbouwgebieden van Nederland. Hieromheen is een breed cluster van agro-gerelateerde bedrijven ontstaan. Denk aan toeleveringsbedrijven, handel, distributie, verwerking, dienstverlening en kennisinstellingen. De sector is de belangrijkste werkgever in Pijnacker-Nootdorp.

Gemeten in areaal en productiewaarde is Pijnacker-Nootdorp, na Westland en Lansingerland, de derde glastuinbouwgemeente van Nederland. Samen met een aantal andere gemeenten vormt zij de 'Greenport Westland-Oostland'. Deze Greenport is een belangrijke pijler van de Nederlandse economie en loopt voor-

op op het gebied van duurzaamheid. Onze gemeente vervult, samen met haar innovatieve ondernemers, een belangrijke en strategische functie in het middelpunt van dit regionale tuinbouwconcentratiegebied.

... en straks

Een krachtig glastuinbouwcluster is dus een integraal onderdeel van onze geschiedenis en onze toekomst! Om het economisch belang van de glastuinbouw meer inzichtelijk te maken, heeft de gemeente het LEI gevraagd om de kracht van het glastuinbouwcluster in Pijnacker-Nootdorp in kaart te brengen. De resultaten van het onderzoek zijn opgenomen in dit rapport. Het bevat een beschrijving van de huidige situatie (ruimtegebruik, feiten en cijfers) om daarna in te zoomen op de glastuinbouw binnen dit geheel en het belang en de betekenis ervan. Het onderzoek levert aanknopingspunten voor nieuw beleid van de gemeente op het gebied van de glastuinbouw in samenhang met de andere beleidsvelden.

samen met het bedrijfsleven

De gemeente richt zich de komende jaren samen met haar partners in de Greenport Westland-Oostland en in FES-verband op de versterking van het tuinbouwcluster. Ook zet de gemeente zich in om samen met het lokale bedrijfsleven vorm te geven aan duurzaam ondernemen. Uitgangspunt is hierbij natuurlijk de inzet van het bedrijfsleven zelf. Dit rapport helpt ons om gezamenlijk de juiste keuzes te maken.

Drs. J.S. van Egmond
Wethouder
Gemeente Pijnacker-Nootdorp

Samenvatting

Inleiding

Het glastuinbouwcomplex is een belangrijke economische pijler voor de gemeente Pijnacker-Nootdorp. De gemeente vormt samen met de gemeenten Westland, Lansingerland, Barendrecht, Midden-Delfland, Zuidplas, Waddinxveen en Leidschendam-Voorburg de Greenport Westland-Oostland, die belangrijk is voor de lokale (en regionale) economie. De gemeente acht het van groot belang om het glastuinbouwcomplex te behouden en op lange termijn te garanderen.

Het LEI is door de gemeente Pijnacker-Nootdorp gevraagd om de kracht van het glastuinbouwcomplex in Pijnacker-Nootdorp in kaart te brengen door de huidige situatie te beschrijven en de toekomstige ontwikkelingen te schetsen middels een SWOT-analyse. Enkele beleidsaandachtspunten zijn benoemd die de gemeente kan meenemen in een nieuw te vormen structuurvisie.

Huidige situatie: sterke en zwakke punten

Sterke punten

- Het glastuinbouwcomplex is met de zakelijke dienstverlening de belangrijkste economische pijler; andere sectoren leveren wel steeds een grotere bijdrage. De werkgelegenheid in het glastuinbouwcomplex laat een stijgende lijn zien.
- Het glastuinbouwcomplex wordt via Greenport Westland-Oostland door het Rijk en de provincie Zuid-Holland erkend als ruimtelijk-economische cluster. Vier gebieden in de gemeente hebben een bestemming duurzame glastuinbouw (325 ha netto in 2025). Drie transformatiegebieden kunnen zich tot 2025 duurzaam blijven ontwikkelen.
- In Greenportverband heeft Pijnacker-Nootdorp geldmiddelen verkregen voor de integrale gebiedsontwikkeling 'FES Oostland/Groenzone'.
- In Pijnacker-Nootdorp zijn relatief meer jongere glastuinbouwondernemers actief dan landelijk, wat positief is voor het continuïteitsperspectief van de sector. Snijbloemenbedrijven krijgen steeds meer de overhand.
- Er zijn allerlei initiatieven ondernomen om de glastuinbouw een duurzaam onderdeel te laten zijn van de samenleving, zoals energieleverancier, waterberger, enzovoort. Daartoe is een subsidieaanvraag ingediend bij het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) voor het project 'Tuindershof'.

Zwakke punten

- De investeringsgroei van het glastuinbouwbedrijfsleven is laag en drukt op de economische prestaties van de gemeente. Er lijkt een dalende lijn in het aantal arbeidsplaatsen op de primaire bedrijven. Circa 13% van de beroepsbevolking is werkzaam in de tuinbouwsector.
- Het glastuinbouwcomplex is goed vertegenwoordigd door de productiebedrijven. Voor aanverwante bedrijven worden in Pijnacker-Nootdorp slechts beperkte mogelijkheden geboden middels de nieuw te ontwikkelen bedrijven-terreinen.
- Het gemiddelde glasgroentebedrijf (2 ha) blijft achter bij het landelijk gemiddelde (3 ha). Voor kleinere glasgroentebedrijven is het moeilijk om te investeren in innovaties, zoals wkk, omdat dit pas rendabel wordt bij grotere oppervlakten.
- De duurzame glastuinbouwgebieden zijn grotendeels volgebouwd. Hierdoor zijn er beperkte mogelijkheden tot schaalvergroting. Gelet op de jonge ondernemers en de opvolgingssituatie zal normaliter onvoldoende ruimte beschikbaar komen.
- Op korte termijn is de ontsluiting van Pijnacker niet optimaal met minder goede doorstroming en verkeershinder voor de lokale bevolking.
- Lage energieprijzen zullen ertoe leiden dat minder wordt geïnvesteerd in duurzame energieoplossingen.

Toekomstige situatie: kansen en bedreigingen

Kansen

- De plannen voor de aanleg van een rondweg rondom Pijnacker vergroten op termijn de bereikbaarheid en de snelle doorstroming van het tuinbouwgebied.
- Glastuinbouwbedrijven ontwikkelen zich steeds meer tot professionele bedrijven met behoefte aan diverse expertises en middenkader (mbo/hbo). Dit biedt werkgelegenheidskansen voor de hoger opgeleide beroepsbevolking binnen de gemeente.
- De herstructurering van de vier duurzame glastuinbouwgebieden biedt kansen om in te spelen op de wensen uit de samenleving. Het project 'FES Oostland/Groenzone' biedt hiervoor aanknopingspunten door haar integrale gebiedsontwikkeling.
- Het verdwijnen van glasgroentebedrijven creëert ontwikkelingsruimte voor sierteeltbedrijven, die gebaat zijn bij vestiging nabij een logistiek centrum (Bleiswijk).

- Er zijn kansen voor glastuinbouwgerelateerde bedrijven, omdat het zwaartepunt van het glastuinbouwcomplex zal verschuiven naar dienstverlening en distributie.
- De ontwikkeling in de komende decennia van belangrijke groeimarkten voor de afzet van tuinbouwproducten buiten Europa biedt kansen voor het Nederlandse tuinbouwbedrijfsleven. Hiervoor is een proactieve internationaliseringsstrategie nodig, dat zich richt op een versterking van de internationale centrum- en regievoedersfunctie. De regievoedersfunctie is breder dan alleen de fysieke internationale 'draaischijffunctie'.
- Het voorgaande punt ondersteunt het streven naar een integrale duurzame productie- en distributiewijze. Uitgaande van de triple P-gedachte (People, Planet & Profit) zal de focus op de P van Planet moeten liggen, omdat dit een belangrijke voorwaarde is voor een 'license to operate' van het glastuinbouwcomplex. De P's van Profit en People moeten daarbij zeker niet uit het oog worden verloren.
- Voor relatief kleinschaliger glastuinbouwbedrijven kan gemeente samen met andere partijen het voortouw nemen om gezamenlijke voorzieningen te ontwikkelen, zoals voor duurzame energie en waterberging.

Bedreigingen

- Het is niet geheel duidelijk of de 325 ha nettoglas in de vier duurzame gebieden in de gemeente in 2025 kan worden gerealiseerd door verdichting, herstructurering van bestaande bedrijven en toepassing van meervoudig ruimtegebruik.
- Door verschuiving van het zwaartepunt in het glastuinbouwcomplex naar de handels- en distributiefunctie kan de gemeente een kleinere rol gaan spelen binnen Greenport Westland-Oostland, omdat deze categorie bedrijven minder is vertegenwoordigd in de gemeente.
- De bevolkingsomvang neemt toe door instroom en hiervan zijn relatief weinig mensen werkzaam in het glastuinbouwcomplex. De affiniteit met en het draagvlak voor de glastuinbouw zal daardoor naar verwachting afnemen.
- Het inpassen van de duurzame glastuinbouwgebieden in haar omgeving door het realiseren van groenblauwe verbindingsaders kan de toekomstige bedrijfsontwikkeling in de weg staan als deze verbindingsaders niet goed zijn doordacht.
- De gemeente wil inzetten op versteviging van de economische structuur en verbreding van het werkgelegenheidsaanbod. De glastuinbouw krijgt hierdoor meer concurrentie van andere sectoren en een minder vanzelfsprekende (voorkeurs)positie.

- De planologische onduidelijkheid over de transformatiegebieden aan de Dwarskade, Rijskade en Overgaww is op termijn ongewenst. Het naar 2025 uitstellen van de beslissing om de bestemming al dan niet te veranderen zorgt voor onzekerheid bij de ondernemers. Dit kan leiden tot stilstand in investeringen en uiteindelijk ook effect hebben op de uitstraling van een dergelijk kassengebied (verpaupering). Een besluit over de transformatie na 2025, betekent dat het planologisch en financieel zeker stellen van de 2e fase van de noordwestelijke randweg nog voorlopig op zich zal laten wachten.
- Een vitaal glastuinbouwcomplex in Pijnacker-Nootdorp zal moeilijk in stand blijven als een internationaal vitaal glastuinbouwcluster Nederland op termijn niet wordt behouden of zelfs versterkt. Het is belangrijk de kansen te verzilveren en de aanbevelingen aan te grijpen, die commissie Nijkamp heeft aangereikt: versterken/verankeren netwerk van kernclusters en satellieten, ontwikkelen proactieve internationaliseringstrategie, ontwikkelen integrale duurzame productie- en distributiewijze, verstevigen kennis- en innovatiekracht en bundelen van de krachten binnen een zogeheten High level Group Greenport Holland.

Beleidsaandachtspunten en -aanbevelingen

De SWOT-analyse leidt tot de volgende beleidsaandachtspunten en/of aanbevelingen.

Ruimtelijke ordening, inclusief infrastructuur

- De gemeente dient in haar beleidsontwikkeling en evaluatie erop toe te zien dat de 325 ha nettoglas in 2025 kan worden gerealiseerd in de vier duurzame glastuinbouwgebieden. Planologische vervuiling (onder andere caravanstalling en burgerwoningen) binnen de gebieden dient dan ook te worden tegengegaan of te worden aangepakt.
- Het inventariseren van de uitbreidingsbehoefte en toekomstplannen van ondernemers past mogelijk beter bij de sector zelf om dit in kaart te brengen. Met name heeft dit betrekking op het gebied Balijade, omdat dit beperkt van omvang is.
- Het is wenselijk dat de gemeente de bedrijven in de transformatiegebieden zo vroeg mogelijk duidelijkheid schept omtrent het wel of niet doorgaan van de transformatie na 2025. Een grote slagingskans van de 325 ha nettoglas in de vier duurzame glastuinbouwgebieden kan de planologische duidelijkheid versnellen.
- Aanbevolen wordt de druk op planvorming en fondsenwerving van de rondweg om Pijnacker hoog te houden, waardoor gedeeltelijke realisatie voor

2025 kan worden bereikt. Tijdige besluitvorming over de transformatiegebieden kan duidelijkheid scheppen over de realisatie van de 2e fase van de noordwestelijke randweg.

Economie en werkgelegenheid

- Het verdient aanbeveling de economische betekenis van het glastuinbouwcomplex te monitoren met de volgende set indicatoren: toegevoegde waarde, werkgelegenheid en arbeidsvolume. Deze indicatoren worden ook periodiek geïnventariseerd voor Greenport(s) Nederland of in de toekomst Greenport Holland.
- De gemeente wordt aanbevolen initiatieven voor Greenport gerelateerde opleidingen (mbo/hbo) te ondersteunen, ook al vinden ze niet in Pijnacker-Nootdorp plaats. Hiermee kan de eigen jeugd worden gewezen op de hogere opleiding- en werkgelegenheidsmogelijkheden binnen het glastuinbouwcomplex.
- Gemeente Pijnacker-Nootdorp dient binnen haar beschikbare mogelijkheden en in samenwerking met andere partijen ondersteuning en uitvoering te geven aan de adviezen van de commissie Nijkamp ten aanzien van een internationaal vitaal tuinbouwcluster in 2040. Dit is een belangrijke voorwaarde voor het in stand houden of mogelijk zelfs versterken van een vitaal glastuinbouwcomplex in Pijnacker-Nootdorp.

Ruimtelijke kwaliteit, inclusief water, groen en recreatie

- Het is wenselijk de mogelijkheden voor groenblauwe verbindingaders tussen groene gebieden (water, groen en recreatie) en de duurzame glastuinbouwgebieden te verkennen, maar deze verbindingaders mogen de toekomstige bedrijfsontwikkeling niet belemmeren.
- Het verdient aanbeveling de ervaringen in het integrale gebiedsontwikkelingsproject 'FES Oostland/Groenzone' mee te nemen bij de herstructurering van de andere tuinbouwgebieden. De 'buitenkant' van het glastuinbouwgebied vraagt bijzondere aandacht.

Governance

- Om het glastuinbouwcomplex als belangrijke economische pijler van de gemeente ook in de toekomst te behouden, is het wenselijk dat de gemeente de Greenportvisie Westland-Oostland vertaalt naar eigen beleid. Met andere woorden: werken aan het behoud van een minimaalareaal nettoglas en zwaarder inzetten op het vestigingsbeleid voor agrogerelateerde bedrijvigheid.

- De gemeente kan een waardevolle bijdrage leveren aan de ontwikkeling en realisatie van energiezuinige/duurzame energie opties voor glastuinbouw, woningen en bedrijvigheid door gunstige condities en randvoorwaarden te scheppen. Daarnaast kan zij financieel participeren in trajecten voor onder andere aardwarmtewinning (garantiefonds) en energielevering (van warmte en elektriciteit).
- Het wordt aanbevolen om in de zoektocht naar financiële middelen op te (blijven) trekken in 'Greenport (Holland)' verband. Dit platform biedt goede kansen om nieuwe middelen te verkrijgen en/of te matchen voor toekomstige plannen.
- Gemeente Pijnacker-Nootdorp wordt aanbevolen haar invloeden uit te oefenen binnen Greenport Westland/Oostland en binnen Greenport Nederland voor het tot stand brengen van de zogenaamde High Level Group Greenport Holland, gericht op het bundelen van krachten en te komen tot een slagvaardig en krachtig sturingsmodel voor de totale tuinbouwcluster

Slotbeschouwing

Het glastuinbouwcomplex in Pijnacker-Nootdorp kan haar betekenis als economische pijler behouden door het vestigingsklimaat voor primaire glastuinbouwbedrijven en tuinbouwgerelateerde bedrijven te bevorderen en te faciliteren. Dit onder de (rand)voorwaarde dat het glastuinbouwcomplex zich weet aan te passen aan de wensen en eisen vanuit de samenleving ten aanzien van energie, milieu en ruimtelijke kwaliteit. Daarnaast dient de gemeente haar mogelijkheden te benutten voor het tot stand brengen van een slagvaardig en krachtig sturingsmodel voor Greenport Holland en in haar kielzog een vitaal glastuinbouwcomplex in Pijnacker-Nootdorp.

Summary

The strength of greenhouse horticulture complex Pijnacker-Nootdorp; Current situation and future prospects

Introduction

The greenhouse horticulture complex is an important economic pillar for the municipality of Pijnacker-Nootdorp. Together with the municipalities of Westland, Lansingerland, Barendrecht, Midden-Delfland, Zuidplas, Waddinxveen and Leidschendam-Voorburg, the municipality forms the Greenport Westland-Oostland, which is important for the local (and regional) economy. The municipality feels it is very important to retain the greenhouse horticulture complex and to guarantee it in the long term.

LEI was asked by the municipality of Pijnacker-Nootdorp to chart the strength of the greenhouse horticulture complex in Pijnacker-Nootdorp by describing the current situation and sketching future developments by means of a SWOT analysis. Several policy attention points were mentioned which the municipality can use in a new structure vision.

Current situation: strong and weak points

Strengths

- Together with business services, the greenhouse horticulture complex is the most important economic pillar; however other sectors are making an increasing contribution. Employment in the greenhouse horticulture complex is rising.
- Via Greenport Westland-Oostland, the greenhouse horticulture complex is recognised by the government and the province of South Holland as a spatial-economic cluster. Four areas in the municipality are designated for sustainable greenhouse horticulture (325 hectares net in 2025). Three transformation areas can continue to develop sustainably until 2025.
- In Greenport context, Pijnacker-Nootdorp has received funding for the integral area development 'FES Oostland/Groenzone'.
- In Pijnacker-Nootdorp, relatively more young greenhouse horticulturists are active than nationally, which is positive in terms of the continuity of the sector. Cut flower enterprises are becoming more dominant.

- A range of initiatives have been undertaken to make greenhouse horticulture a sustainable part of society, such as energy supplier, water storer, et cetera. To this end, a grant request has been submitted to the European Fund for Regional Development (EFRO) for the 'Tuindershof' project.

Weaknesses

- The investment growth of greenhouse horticulture is low and puts pressure on the municipality's economic performance. There seems to be a decline in the number of jobs on the primary holdings. Approx. 13% of the working population work in the horticultural sector.
- The greenhouse horticulture complex is well represented through the production companies. For associated companies, in Pijnacker-Nootdorp there is only limited potential through the planned new business parks.
- The average greenhouse vegetable holding (2ha) lags behind the national average (3ha). For smaller greenhouse holdings, it is difficult to invest in innovations, such as heat exchangers because this only becomes profitable for larger areas.
- Most of the sustainable greenhouse horticultural areas are fully built up. This means there are few opportunities for scale increases. In view of the young entrepreneurs and the situation involving succession, insufficient space will normally become available.
- In the short term, the opening up of Pijnacker is not optimum with less good traffic flows and congestion for the local population.
- Low energy prices will mean that less will be invested in sustainable energy.

Future situation: opportunities and threats

Opportunities

- Plans for the construction of a ring road around Pijnacker will improve its accessibility and traffic flows through the horticultural area in the long term.
- Greenhouse horticultural holdings are becoming increasingly professional with a need for a range of expertises and middle management (Senior Secondary Vocational Education (MBO)/professional higher education (HBO)). This offers possible employment to the more highly educated working population in the municipality.
- The restructuring of the four sustainable greenhouse horticultural areas offers opportunities to respond to society's wishes. The 'FES Oostland/Groenzone' project offers starting points for its integral area development.

- The disappearance of greenhouse vegetable holdings creates development space for ornamental plant holdings, which benefit from establishment near a logistics centre (Bleiswijk).
- There are opportunities for companies related to greenhouse horticulture because the 'centre of gravity' of the greenhouse horticulture complex will shift towards services and distribution.
- In the coming decennia the development of important growth markets outside Europe for horticultural products offers perspectives for the Dutch horticultural business. A proactive internationalization strategy is needed, aiming at a reinforcement of an international centre and direction function. The direction function is broader than only a physical international turntable function.
- The previous point support the ambition towards sustainable methods of production and distribution. Starting from the triple P-thought (People, Planet & Profit) the focus should be put on the P of Planet, because this is a main condition for a 'license to operate' of the greenhouse horticulture complex. The P's of Profit and People however must not been lost out of sight.
- For relatively small-scale greenhouse horticultural holdings, the municipality can work with other parties to initiate joint provisions, such as sustainable energy and water storage.

Threats

- It is not absolutely clear whether the 325 hectare net glass in the four sustainable areas in the municipality in 2025 can be achieved through compression, restructuring of existing holdings and application of multiple area use.
- Through a shift in the 'centre of gravity' in the greenhouse horticulture complex towards the trade and distribution function, the municipality can start to play a smaller role in Greenport Westland-Oostland, because this category of companies is less represented in the municipality.
- The population is growing through the arrival of newcomers and of this there are relatively few people employed in the greenhouse horticulture complex. The affinity with and the support for the greenhouse horticulture is thus expected to decline.
- The embedding of the sustainable greenhouse horticulture areas in their surroundings by creating green-blue connections will hinder future company development if these connections are not well thought out.

- The municipality wants to strengthen the economic structure and broaden the range of employment. Greenhouse horticulture will thus be faced with more competition from other sectors and a less certain preferential position.
- The lack of clarity regarding plans for the transformation areas on the Dwarskade, Rijskade and Overgauw is undesirable in the long term. The postponement to 2025 of the decision about whether or not to change the zoning plans is a source of uncertainty for entrepreneurs. This may lead to stagnation in investments and ultimately impact on the image of such a greenhouse area (impoverishment). A decision about the transformation after 2025 means that the definitive plans and financing of the 2nd phase of the northwest ring road will also be for a while.
- A vital greenhouse horticulture complex within Pijnacker-Nootdorp will hardly maintain when an international vital greenhouse horticulture cluster Holland will not be maintained or even strengthened in the future. It is important to realize the chances and to follow up the recommendations, which has been steered by the Nijkamp committee: strengthening and embedding of a network of core clusters and satellites, development of a proactive internationalization strategy, development of a integral and sustainable methods of production and distribution, strengthening of the knowledge and innovation power and clustering of the forces within a so-called High Level Group Greenport Holland.

Policy attention points and recommendations

The SWOT analysis leads to the following policy attention points and/or recommendations:

Spatial planning, inclusive infrastructure

- In its policy development, the municipality should ensure that the 325ha net glass can be achieved in 2025 in the four sustainable greenhouse horticulture areas. Planological contamination (including caravan parks and residential housing) within the areas should also be opposed or tackled.
- It may be more appropriate for the sector itself to make an inventory of the expansion need and future plans of entrepreneurs. This particularly concerns the Balijade area because this is limited in size.
- It is desirable that the municipality provides clarity as soon as possible to the enterprises in the transformation areas about whether or not the transformation will take place after 2025. A great chance of success of the 325ha net glass in the four sustainable greenhouse horticulture areas may speed up the planological clarity.

- It is recommended that the pressure be kept up on planning and search for funding of the ring road around Pijnacker, whereby partial completion can be achieved before 2025. Timely decision-making about the transformation areas can create clarity about the completion of the 2nd phase of the north-west ring road.

Economy and employment

- It is recommended that the economic significance of the greenhouse horticulture complex be monitored with the following set indicators: added value, employment and labour volume. An inventory of these indicators will also be periodically made for Greenport(s) Nederland or in the future Greenport Holland.
- It is recommended that the municipality support initiatives for Greenport related training (MBO/HBO), even if this does not take place in Pijnacker-Nootdorp. This will show its own young people the higher education and employment opportunities within the greenhouse horticulture complex.
- The municipality of Pijnacker-Nootdorp should within her available possibilities and in cooperation with other institutes give support and realization to the advices of the Nijkamp committee with regard to an international and vital horticulture cluster in 2040. This will be an important condition for the maintenance or even strengthening of a vital greenhouse horticulture complex in Pijnacker-Nootdorp.

Spatial quality, inclusive water, green and recreation

- It is desirable to explore the potential for green-blue connections between green areas (water, green and recreation) and the sustainable greenhouse horticulture areas, but these connections may not hinder the future company development.
- It is recommended that the experiences in the integral area development project 'FES Oostland/Groenzone' are included in the restructuring of the other horticultural areas. The 'outside' of the greenhouse horticulture area requires particular attention.

Governance

- In order to retain the greenhouse horticulture complex as an important economic pillar of the municipality in the future too, it is desirable that the municipality translates the Greenport vision for Westland-Oostland to its own policy. In other words, it must work on retaining a minimum net area of glass and put more effort into the establishment policy for agro-related activities.

- The municipality can make a valuable contribution to the development and creation of low energy/sustainable energy options for greenhouse horticulture, housing and business activities by creating more favourable conditions and limiting conditions. In addition, they can participate financially in programmes for geothermal heat extraction (guarantee fund) and energy supply (of heat and electricity).
- In the search for financial resources, continued action in Greenport/ Greenport Holland is recommended. This platform offers good opportunities for acquiring and/or matching new resources for future plans.
- The municipality of Pijnacker-Nootdorp is recommended to influence Greenport Westland/oostland and Greenports Holland, aiming at the clustering of forces and to come to a decisive and powerful steering model for the whole horticulture business.

Finally

The greenhouse horticulture complex in Pijnacker-Nootdorp can retain its significance as an economic pillar by promoting and facilitating the establishment climate for primary greenhouse horticultural holdings and horticulture-related companies. This should be done under the limiting condition that the greenhouse horticulture complex is able to adapt to the wishes and requirements expressed by society with regard to energy, the environment and spatial quality. Besides, the municipality of Pijnacker-Nootdorp should make the most of her possibilities to realize a decisive and powerful steering model for Greenport Holland and in her wake a vital greenhouse horticulture complex in Pijnacker-Nootdorp.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond en doel

Het glastuinbouwcomplex is een belangrijke economische pijler voor de gemeente Pijnacker-Nootdorp. Gemeente Pijnacker-Nootdorp is qua hectaren de derde glastuinbouwgemeente en vormt samen met de gemeenten Westland, Lansingerland en nog zes andere gemeenten de Greenport Westland-Oostland. De locale (en regionale) economie is in belangrijke mate afhankelijk van het glastuinbouwcomplex. De gemeente acht het daarom van groot belang om de positie van het glastuinbouwcomplex op korte termijn te behouden en op lange termijn te garanderen.

De glastuinbouw is beleidsmatig onderdeel van het programma Economie & Glastuinbouw. Er is echter onvoldoende samenhang tussen het programma Economie & Glastuinbouw en de andere programma's Bouwen & Wonen en Groen, Water & Recreatie. Hierdoor ontbreekt het aan een helder integraal beleid. Om het bestaande economisch beleid met betrekking tot het glastuinbouwcomplex beter te kunnen monitoren, evalueren en indien gewenst bij te stellen is behoefte aan:

1. een set duidelijke meetbare indicatoren om het belang van het glastuinbouwcomplex in relatie tot andere sectoren in kaart te kunnen brengen; en
2. een overzicht van toekomstige kansen en bedreigingen voor het glastuinbouwcomplex.

Het LEI is door de gemeente Pijnacker-Nootdorp gevraagd hiernaar onderzoek uit te voeren.

Het doel van dit onderzoek is om de kracht van het glastuinbouwcomplex in de gemeente Pijnacker-Nootdorp in kaart te brengen door:

1. de huidige situatie te beschrijven middels een set indicatoren;
2. de toekomstige ontwikkelingen te schetsen middels een SWOT-analyse.

De gemeente wordt hiermee handvatten geboden voor verdere uitwerking van het toekomstige economische beleid - met name het glastuinbouwcomplex - in samenhang met de andere beleidsprogramma's voor het vormgeven van de nieuwe structuurvisie.

1.2 Aanpak

In het onderzoek is een werkwijze gevolgd, die het beste als quick scan kan worden getypeerd. In de eerste plaats zijn de ruimtelijke en economische ontwikkelingen van de gemeente Pijnacker-Nootdorp in kaart gebracht in de periode 1990-2008. Dit betreft het ruimtebeslag van gebruiksfuncties, de bevolkingsomvang, aantal woningen, aantal bedrijven en bedrijventerreinen en de werkgelegenheid en betekenis van de economische sectoren in Pijnacker-Nootdorp. Vervolgens is de situatie van de primaire glastuinbouw vanaf 1990 beschreven aan de hand van het aantal bedrijven en areaal glastuinbouwbedrijven (naar subsector), oppervlakte cultuurgrond en (opvolging)situatie van de ondernemer. Als laatste onderdeel in de huidige situatieschets zijn - voor zover informatiemateriaal aanwezig was - de overige schakels van het glastuinbouwcomplex beschreven middels indicatoren.

Aansluitend op de huidige situatie zijn de toekomstige ontwikkelingen voor het glastuinbouwcomplex in kaart gebracht met raakvlakken naar de andere beleidsprogramma's. De huidige situatie en de toekomstige ontwikkelingen zijn de basis geweest voor een SWOT-analyse, omvattende de sterke en zwakke punten en kansen en bedreigingen. De SWOT-analyse is op verzoek van gemeente Pijnacker-Nootdorp door het LEI alleen uitgevoerd op basis van een deskstudie en haar expertise. Er heeft dus geen toetsing plaatsgevonden aan de meningen van stakeholders.

Ten slotte is aan de hand van de uitkomsten van de SWOT een aantal beleidsaandachtspunten benoemd, die handvatten kunnen bieden voor de door de gemeente in 2010 op te stellen structuurvisie.

1.3 Leeswijzer

In deze beknopte rapportage zijn de resultaten van de quick scan over de kracht van het glastuinbouwcomplex in Pijnacker-Nootdorp opgenomen. Hoofdstuk 2 beschrijft de huidige situatie in de gemeente Pijnacker-Nootdorp. De (toekomstige) ontwikkelingen van het glastuinbouwcomplex en van de andere beleidsthema's zijn weergegeven in hoofdstuk 3. De resultaten van de SWOT-analyse zijn vermeld in hoofdstuk 4. De belangrijkste beleidsaandachtspunten ten behoeve van het vormgeven van de structuurvisie zijn in hoofdstuk 5 beschreven.

2 Huidige situatie

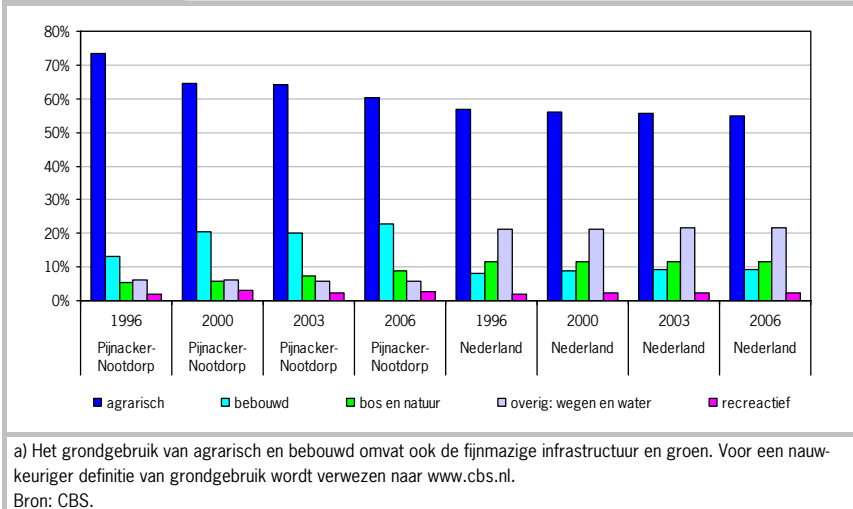
2.1 Algemene ontwikkelingen

In deze paragraaf worden de ontwikkelingen met betrekking tot het ruimtegebruik in de gemeente Pijnacker-Nootdorp in de periode 1990-2008 beschreven.

2.1.1 Grondgebruik

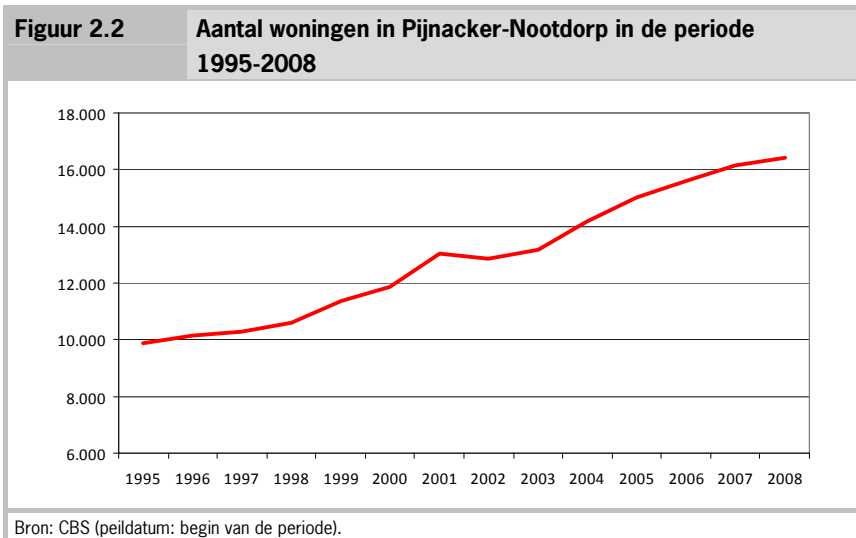
In 2008 bedroeg de oppervlakte van Pijnacker-Nootdorp 3.860 ha. Voor de fusie in 2002 beschikten deze twee gemeenten gezamenlijk over 4.205 ha. Bij de fusie is 324 ha overgegaan naar gemeente 's-Gravenhage. In figuur 2.1 is te zien dat het aandeel agrarisch grondgebruik in Pijnacker-Nootdorp is afgenomen van 73% in 1996 naar circa 60% in 2006. Er was in diezelfde periode een toename van het aandeel bebouwde oppervlakte met 10% naar 23% in 2006, vooral in de categorie woonterrein. Verder verdubbelde het aandeel grondgebruik 'bos en natuur' van 4% naar 9%. Ten opzichte van Nederland is het aandeel agrarisch grondgebruik hoger, maar neemt het verschil af. Opvallend is het grotere aandeel bebouwd in Pijnacker-Nootdorp, terwijl het aandeel wegen en water juist veel lager is dan in Nederland.

Figuur 2.1 Grondgebruik gemeente Pijnacker-Nootdorp a)

2.1.2 Aantal woningen

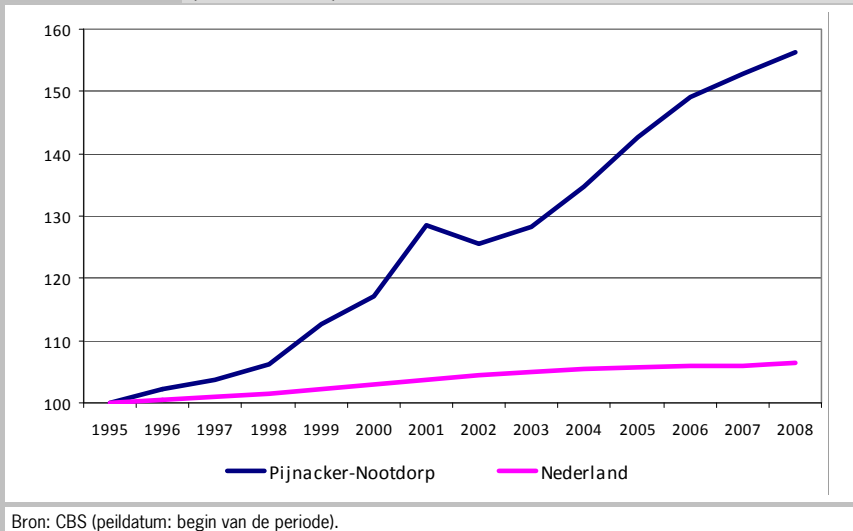
Het aantal woningen in Pijnacker-Nootdorp is de laatste 20 jaar sterk gestegen (zie figuur 2.2). In 1995 waren er ongeveer 10.000 woningen beschikbaar. In 2000 was dit gestegen tot een kleine 12.000 en anno 2008 bedroeg het aantal woningen ongeveer 16.500 stuks. Door de gemeentelijke herindeling in 2002 is er een kleine dip geweest. In Pijnacker-Nootdorp steeg de woningvoorraad met 66% in de periode 1995-2008. De landelijke groei bedroeg 13%.

2.1.3 Bevolkingsomvang en beroepsbevolking

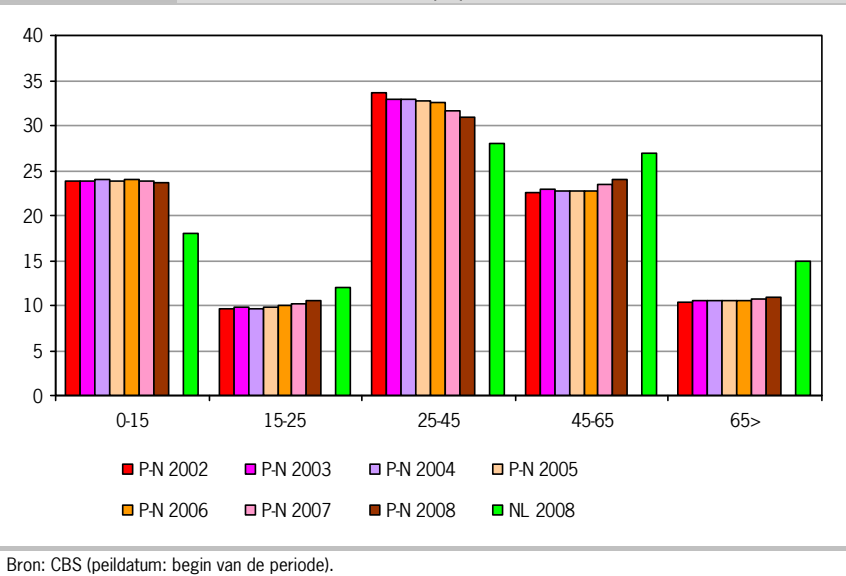
De bevolkingsomvang van Pijnacker-Nootdorp bedroeg 43.762 mensen op 1 januari 2008 en is met ruim 55% gestegen ten opzichte van 1995. In 1995 bedroeg de totale bevolking nog 27.981 personen. De bevolkingsomvang groeide aanmerkelijk sneller dan die van heel Nederland (figuur 2.3). Volgens de CBS-bevolkingsgroeioprognose zal de bevolkingsomvang in Pijnacker-Nootdorp tot 2034 blijven groeien.

Figuur 2.3 Bevolkingsgroei Pijnacker-Nootdorp en Nederland 1995-2008 (1995=100%)

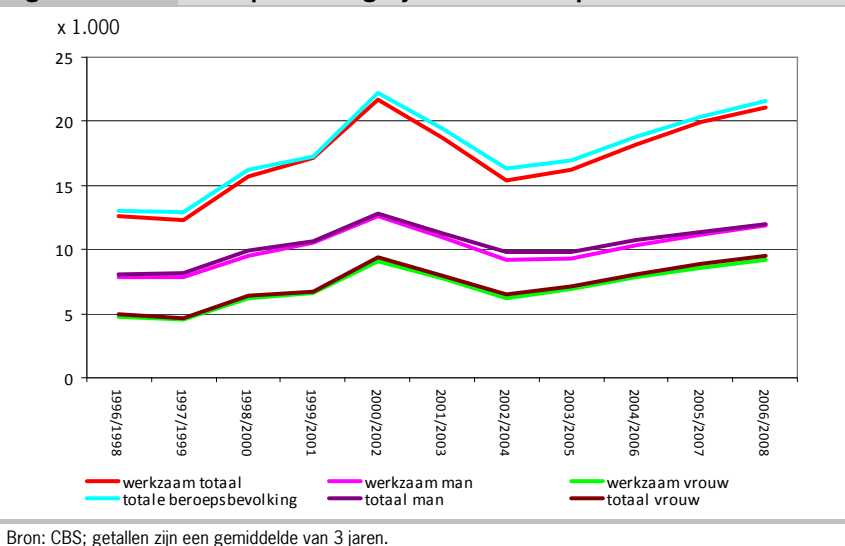
De bevolkingsomvang naar leeftijd is weergegeven in figuur 2.4. Hieruit valt af te leiden dat gemeente Pijnacker-Nootdorp ten opzichte van Nederland een relatief jonge bevolkingsopbouw heeft. Er zijn relatief veel jonge kinderen tot 15 jaar. In de leeftijdscategorie 15-25 jaar blijft het aandeel wat achter bij het landelijk gemiddelde, terwijl dit bij categorie 25-45 jaar weer hoger is. Het aandeel van de inwoners boven de 45 jaar is duidelijk lager (35% versus 42%). Pijnacker-Nootdorp heeft relatief minder oudere inwoners.

Figuur 2.4 Bevolkingsomvang naar leeftijdsklasse Pijnacker-Nootdorp en Nederland 2002-2008 (%)

De totale beroepsbevolking in Pijnacker-Nootdorp bedroeg in de periode 2006-2008 gemiddeld 21.600 personen (figuur 2.5). De totale beroepsbevolking omvat alle personen tussen de 15 en 65 jaar die ten minste 12 uur per week (willen of gaan) werken. De werkzame beroepsbevolking lag hier net onder met 21.100 personen (97%). Net als de bevolkingsomvang is ook de beroepsbevolking in de gemeente in de afgelopen tien jaar in gelijke mate gestegen. Wel was in de periode 2000-2004 een daling in deze groei te zien; dit was ook landelijk gezien het beeld.

Figuur 2.5 Beroepsbevolking Pijnacker-Nootdorp 1996-2008

Het opleidingsniveau van de beroepsbevolking in Pijnacker-Nootdorp is in de periode 2003-2008 redelijk stabiel gebleven en bestaat uit ruim 40% hoger opgeleide (hbo of hoger), 40% middelbaar opgeleide (mbo) en een kleine 20% lager opgeleide mensen. Pijnacker-Nootdorp heeft vergeleken met het landelijk gemiddelde (ruim 30%) relatief veel hoog opgeleide mensen. Zowel het aandeel middelbaar als het aandeel lager opgeleide mensen is in Pijnacker-Nootdorp circa 5% lager dan in Nederland.

2.1.4 Werkgelegenheid

Volgens de Monitor werkgelegenheid Haaglanden 2008 zijn er in 2008 in Pijnacker-Nootdorp 14.126 werkzame personen wanneer alle banen (ongeacht aantal uren) worden meegenomen (zie tabel 2.1). Een groei van 9,4% ten opzichte van 2007. Op basis van recentere cijfers is de brutowerkgelegenheid per 1 januari 2008 14.027 en per 1 januari 2009 14.219 werkzame personen (www.haaglanden.nl).

Per 1 januari 2008 is de nettowerkgelegenheid volgens de werkgelegenheidsmonitor 12.009. De nettowerkgelegenheid is een optelling van het aantal personen die 12 uur of meer per week werkzaam zijn. De belangrijkste sector qua werkgelegenheid is 'Handel en reparatie'. Daarna volgen de sectoren

'Vastgoed en zakelijke diensten' en 'Land- en tuinbouw'. De sectoren 'Gezondheid en welzijn', 'Bouwnijverheid' en 'Industrie' maken de top 6 compleet. Deze sectoren zijn samen goed voor ruim 70% van het aantal banen in Pijnacker-Nootdorp. Ten opzichte van 2007 nam de werkgelegenheid in alle sectoren toe, uitgezonderd de financiële sector. Vergeleken met Nederland heeft Pijnacker-Nootdorp procentueel (veel) meer banen in de agrarische sector en in de handel en reparatie. In de zakelijke dienstverlening is dit juist minder.

Tabel 2.1 Aantal werkzame personen (bruto per branche) in Pijnacker-Nootdorp en ten opzichte van Nederland				
	Pijnacker-Nootdorp (P-N) 2008	Vershil met P-N 2007 in %	Aandeel voor P-N in % van 2008	Aandeel voor NL in % (voor 2006)
Handel en reparatie	3.922	8,8	27,8	17,9
Vastgoed en zakelijke diensten	1.799	17,6	12,7	14,7
Land- en tuinbouw	1.782	11,4	12,6	3,5
Gezondheidszorg en welzijn	1.442	7,1	10,2	14,9
Bouwnijverheid	1.220	11	8,6	6,3
Industrie	1.160	12	8,2	12,4
Vervoer, opslag, communicatie	688	5,4	4,9	6,3
Onderwijs	554	4,1	3,9	6,4
Milieu, cultuur, recreatie en andere	531	6,6	3,8	4,5
Openbaar bestuur	409	6,5	2,9	5,9
Horeca	397	1,5	2,8	4,2
Financiële instellingen	222	-9	1,6	3,2
Totaal	14.126	9,4	100	100

Bron: Monitorwerkgelegenheid Haaglanden 2008, bewerking LEI.

Eind 2008 waren er volgens het CBS in Pijnacker-Nootdorp 12.730 banen (bijlage 1). Dit is een groei van 4% ten opzichte van 2007. Volgens het LISA-bestand waren er in 2008 zo'n 13.820 banen (fulltime, parttime en uitzendkrachten); een groei van 8% ten opzichte van 2007.

De glastuinbouw in Pijnacker-Nootdorp omvat de primaire productie en de bedrijvigheid die eraan gelieerd is, samen ook wel het glastuinbouwcomplex genaamd. De werkgelegenheid gemoeid met de primaire glastuinbouw komt in Pijnacker-Nootdorp per 1 januari 2008 neer op 1.386 personen (zie tabel 2.2). Dit aantal betekent een stijging van bijna 11% ten opzichte van een jaar eerder,

een correctie op de ontwikkeling in de drie jaar daarvoor. Het glastuinbouw-complex als geheel (inclusief techniek, bouw, transport/logistiek en dienstverlening ten behoeve van de tuinbouw, evenals veilingen) telt begin 2008 ongeveer 3.400 werkzame personen. Ten opzichte van het jaar ervoor is de werkgelegenheid in dit cluster gestegen met bijna 12%.

Tabel 2.2	Brutowerkgelegenheid (banen) in Pijnacker-Nootdorp en Haaglanden, voor de primaire glastuinbouw, overige schakels en het glastuinbouwcluster periode 2003-2008					
	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<i>Glastuinbouw primair</i>						
Pijnacker-Nootdorp	1.403	1.373	1.387	1.331	1.254	1.386
Haaglanden	13.679	13.204	12.450	11.839	11.347	12.576
<i>Overige schakels glastuinbouw gerelateerd</i>						
Pijnacker-Nootdorp	1.276	1.387	1.413	1.706	1.796	2.015
Haaglanden	20.391	20.602	19.940	21.182	23.142	26.016
<i>Glastuinbouwcluster totaal</i>						
Pijnacker-Nootdorp	2.679	2.760	2.800	3.037	3.050	3.401
Haaglanden	34.070	33.806	32.390	33.021	34.489	38.592
Bron: Monitor werkgelegenheid Haaglanden 2008, bewerking LEI.						

2.1.5 Bedrijventerreinen en bedrijfsvestingen

In 2008 is er bijna 160 ha brutobedrijventerrein, waarvan inmiddels netto 84 ha is uitgegeven (tabel 2.3). Sinds 2000 is de oppervlakte bedrijventerreinen toegenomen met 'Boezem II' (2001) en 'Heron' (2007). In 2008 nam het brutohectarebedrijventerrein af door het verdwijnen van hectaren op de 'Katwijkervlaan' en 'Koningshof-Zuid' (zie bijlage 2). Op Boezem II en Heron zullen nog kavels beschikbaar komen (tabel 2.3).

De terreinen De Boezem, Boezem II en Heron zijn volgens het IBIS gedefinieerd als economische zones voor commerciële (waaronder agribusiness-complexen) en niet-commerciële dienstverlening. Op 'De Boezem' zijn volgens Van der Knijff en Ruijs (2005) met name de glastuinbouwgerelateerde bedrijven gevestigd. Bedrijventerrein 'Oostambacht' is specifiek bestemd voor bedrijven met hoogwaardige (productie- en/of R&D-)activiteiten en 'Ruyven' voor transport- en distributiebedrijven.

Tabel 2.3**Aantal hectaren bedrijventerreinen binnen de gemeente
Pijnacker-Nootdorp in 2008**

Plannaam	Bruto	Netto	Netto uitgegeven
De Boezem	32,5	24,4	23,8
Ruyven	50,0	35,2	35,2
Oostambacht (Nieuwe Veen)	25,8	18,6	18,6
Boezem II (Reesloot)	22,0	13,5	0,0
Bedrijvenpark Heron (Grote Driehoek)	22,0	13,1	0,0
Overig (Katwijkerlaan, Koningshof-Zuid)	6,5	6,5	6,5
Totaal	158,8	111,3	84,1

Bron: IBIS.

Het aantal banen op de bedrijventerreinen is sinds 2003 gestegen van 4.954 naar 5.180 in 2008 na een daling tussen 2003 en 2006. De groei was met name aanwezig op bedrijventerreinen Ruyven en Oostambacht (zie bijlage 3).

In 2008 werden er volgens het CBS 2.175 bedrijfsvestigingen in Pijnacker-Nootdorp; een groei van 150 vestigingen (7%) ten opzichte van 2007. Volgens het LISA-bestand is het aantal bedrijfsvestigingen 2.520; een groei van 10%. Dit cijfer komt overeen met de cijfers uit de Werkgelegenheidsmonitor Haaglanden. De meeste bedrijfsvestigingen (50%) bevinden zich in de categorie 'Commerciële dienstverlening'. Tweede belangrijke categorie is: 'Nijverheid en energievoorziening' (20%), gevolgd door 'Landbouw, bosbouw en visserij' (17%). Onder de categorie 'Niet-commerciële dienstverlening' valt 12% van het aantal bedrijfsvestigingen.

Ten opzichte van 2007 groeide het aantal vestigingen met name bij de categorie 'Nijverheid en energievoorziening' en 'Commerciële dienstverlening', terwijl het aantal in de 'Land- en bosbouw en visserij' onveranderd bleef. In vergelijking met Nederland zijn er relatief veel vestigingen in Pijnacker-Nootdorp in de categorie 'Land- en bosbouw en visserij' en in 'Nijverheid en energievoorziening'. In de 'Commerciële en niet-commerciële dienstverlening' ligt het percentage bedrijfsvestigingen lager (CBS).

2.2 Ontwikkeling primaire glastuinbouw

2.2.1 Areaal glas en oppervlakte cultuurgrond

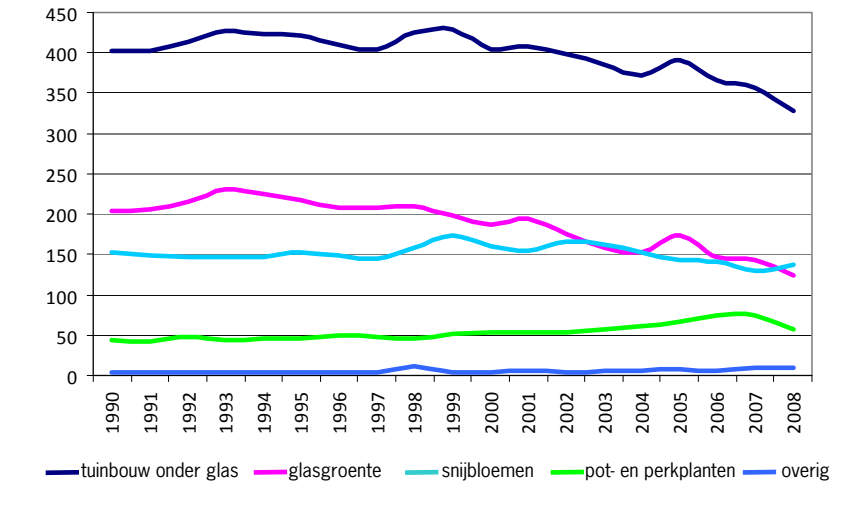
Het areaal glastuinbouw schommelde van 1990 tot 2000 rond 415 ha. Vanaf 2000 daalde het areaal jaarlijks met uitzondering in 2005. In 2008 is het areaal glas bijna 330 ha (zie figuur 2.6) en werden vooral snijbloemen en glasgroente geteeld (136 respectievelijk 124 ha). Het potplantenareaal bedroeg 56 ha.

In Pijnacker-Nootdorp daalde het areaal tuinbouw onder glas en het areaal gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven in de periode 1990-2008 met 18% respectievelijk 20%. Landelijk werd een stijging van 4% en 1% genoteerd. Binnen Pijnacker-Nootdorp daalde met name het areaal glasgroente (39%). Het landelijke areaal nam juist met 4% toe. Het areaal snijbloemen in Pijnacker-Nootdorp daalde minder snel dan landelijk (10% tegenover 20%). Bij de pot-/perkplanten was er sprake van een stijging van het areaal binnen de gemeente, maar was geringer (33%) dan landelijk (57%).

De areaalontwikkelingen in Pijnacker-Nootdorp tussen 1990 en 2008 lieten zich ook zien in de provincie Zuid-Holland. Het areaal tuinbouw onder glas nam met 831 ha af naar 5186 ha (circa 14%). Deze daling komt voor rekening van de glasgroenten (609 ha; circa 22%) en snijbloemen (756 ha; circa 35%). Het potplantenareaal steeg in die periode met 391 ha (circa 77%); ook het areaal overig nam toe (met name boomkwekerij).

De areaaldaling in Pijnacker-Nootdorp en in Zuid-Holland vond vooral na 2000 plaats en houdt met name verband met de geplande transformatie van glastuinbouw naar woningbouw, bedrijventerreinen, infrastructuur en groen/recreatie. Bedrijven zijn verplaatst naar locaties buiten Pijnacker-Nootdorp en/of buiten Zuid-Holland. Ook zijn bedrijven gestopt. De laatste jaren heeft schaalvergroting een enorme vlucht genomen in de glasgroente, waarbij bedrijven zich buiten Zuid-Holland hebben gevestigd vanwege de beschikbaarheid aldaar van grote kavels.

Figuur 2.6 **Areaal tuinbouw onder glas totaal (ha) en naar bedrijfstype a)**

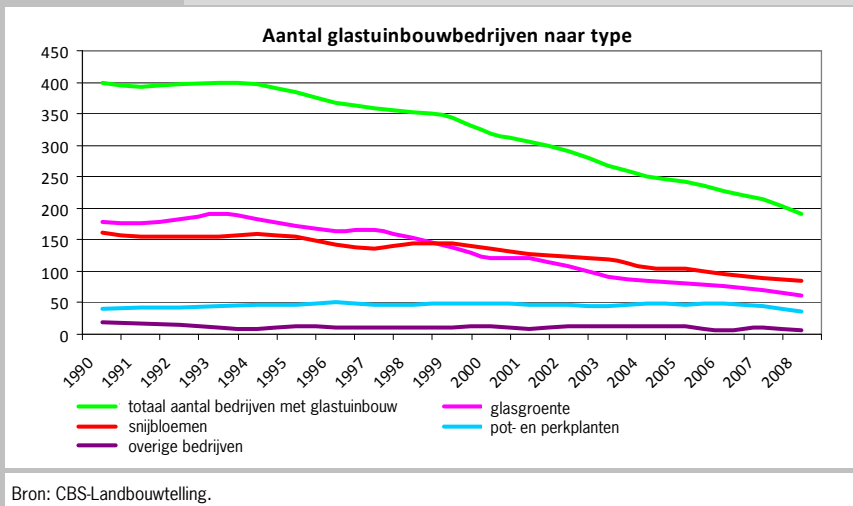
a) Tuinbouw onder glas omvat groenten, bloemen, planten, boomkwekerij, fruit en opkweek/vermeerdering onder glas.

Bron: CBS-Landbouwteiling.

Het areaal cultuurgrond, de betaalde grond samen met eventueel braakland, nam net als het areaal glas sterk af. Het areaal cultuurgrond kromp met 29% naar bijna 400 ha in 2008. Deze daling is groter dan de vermindering van het areaal tuinbouw onder glas. De daling is ook sterker dan het landelijke cijfer van 12%.

2.2.2 Aantal bedrijven en bedrijfsgrootte

Sinds 1990 is het totaal aantal bedrijven met glastuinbouw in Pijnacker-Nootdorp afgenomen (figuur 2.7). De daling is het duidelijkst aanwezig bij de snijbloemen- en glasgroentebedrijven. Het aantal pot-/perkplantenbedrijven bleef sinds 1990 vrij constant, maar daalde de laatste twee jaar. Ten opzichte van het landelijke beeld daalde het aantal snijbloemen en pot-/perkplantenbedrijven minder sterk. Het aantal glasgroentebedrijven nam in de gemeente wat sneller af dan landelijk.

Figuur 2.7**Aantal bedrijven met glastuinbouw uitgesplitst naar type
1990-2008**

De glastuinbouwbedrijven in Pijnacker-Nootdorp waren in 2008 gemiddeld 1,7 ha; in 1990 was dit ongeveer 1 ha. Glasgroentebedrijven hebben een gemiddelde omvang van 2 ha, terwijl snijbloemen en pot-/perkplantenbedrijven rond 1,6 ha groot zijn. Vanaf 1990 is een continue schaalvergroting opgetreden (zie tabel 2.4 en bijlage 4). In vergelijking met Nederland zijn de bedrijven met glastuinbouw in Pijnacker-Nootdorp groter (1,7 ha versus 1,5 ha). De gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven zijn juist kleiner dan landelijk; 1,7 ha tegen 2,0 ha. Dit komt door de relatief kleinere glasgroentebedrijven; 2 ha in Pijnacker-Nootdorp tegen 3 ha landelijk. Snijbloemenbedrijven zijn groter dan landelijk (1,6 ha tegen 1,4 ha), terwijl pot-/perkplantenbedrijven nagenoeg gelijk zijn.

Ruim 30% van de glastuinbouwbedrijven in Pijnacker-Nootdorp heeft in 2008 een oppervlak minder dan 1 ha glas. Circa 45% van de bedrijven is 1 tot 2 ha, 13% is 2-3 ha en 12% is groter dan 3 ha. In Pijnacker-Nootdorp zijn relatief minder kleine, maar ook minder grote bedrijven dan landelijk gezien.

Tabel 2.4		Aandeel bedrijven met ... ha glastuinbouw in Pijnacker-Nootdorp			
	<1 ha	>1 en <2 ha	>2 en <3 ha	>3 ha	
1990	66%	28%	4%	2%	
1995	61%	31%	6%	2%	
2000	50%	37%	9%	4%	
2005	39%	38%	13%	10%	
2008	32%	43%	13%	12%	

Bron: CBS.

2.2.3 Glastuinbouwgebieden Pijnacker-Nootdorp

Glastuinbouw in Pijnacker-Nootdorp is gevestigd in de duurzame glastuinbouwgebieden (Balijade, Noukoop, Pijnacker-West en Pijnacker-Oost), de transformatiegebieden (Dwarskade, Rijskade, Overgaw, Tuindersgebied West en Klapwijk Noord) en verspreid liggend (zie bijlage 5).

Tabel 2.5		Aantal bedrijven en areaal naar type glastuinbouwgebied in 2008				
	Aantal bedrijven	Opper-vlakte glas (ha)	Oppervlak-te cultuur-grond (ha)	Opper-vlakte be-drijf (ha)	Opper-vlakte ge-bied (ha)	
<i>Duurzame gebieden waarvan</i>	126	229	269	345	675	
Balijade	8	14	14	18	41	
Noukoop	28	56	69	87	147	
Pijnacker-Oost	38	51	61	86	168	
Pijnacker-West	52	108	125	154	320	
<i>Transformatiegebieden waarvan</i>	25	42	46	57	105	
Dwarskade	8	13	13	15	30	
Rijskade	2	5	5	7	16	
Overgaw	9	15	17	20	29	
Tuindersgebied West	1	1	1	3	6	
Klapwijk Noord	5	8	10	12	24	
<i>Overig, inclusief verspreid</i>	38	57	74	94	.	
<i>Totaal</i>	189	328	389	495	.	

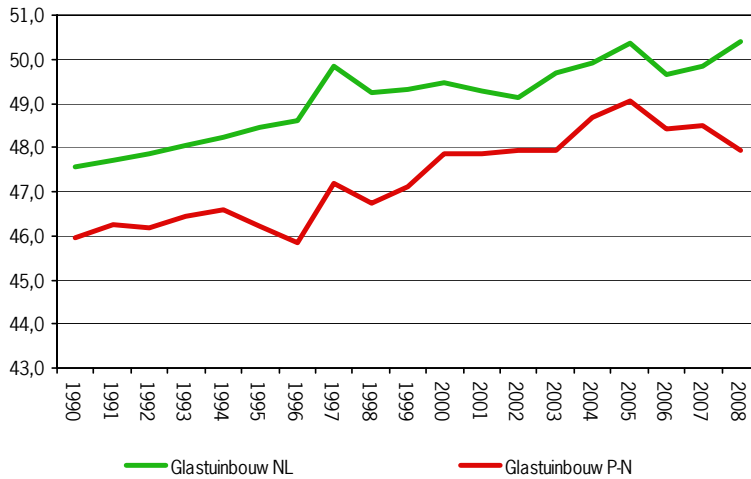
Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI (gebiedsgrenzen bepaald met analoge kaartbeelden).

In 2008 was er in totaal 328 ha glas, waarvan 229 ha in de duurzame glastuinbouwgebieden en 42 ha in de transformatiegebieden (tabel 2.5). Van de duurzame glastuinbouwgebieden is Pijnacker-West het grootst met 108 ha glas, terwijl Balijade slechts 14 ha glas heeft. De snijbloemeteelt is sterk geconcentreerd in Pijnacker-West. De groenteteelt komt met name voor in Noukoop, Pijnacker-Oost en Pijnacker-West. De pot-/perkplantenteelt is vooral aanwezig in Pijnacker-West. Ten opzichte van de studie van Van der Knijff en Ruijs (2005) is het oppervlakte glas en de totale bedrijfsoppervlakte van de duurzame glastuinbouwgebieden afgenomen (in 2004: 262 ha respectievelijk 370 ha). Het totale plangebied van de 4 duurzame glastuinbouwgebieden bedroeg in 2008 675 ha (zie tabel 2.5 en bijlage 5).

In de transformatiegebieden is het meeste glas aanwezig in Overgauw en Dwarskade (15 ha respectievelijk 13 ha). Ten opzichte van 2004 is het oppervlakte glas met een derde afgenomen (2004: 62 ha). De totale gebiedsoppervlakte van de transformatiegebieden bedroeg in 2008 circa 105 ha.

2.2.4 Leeftijd ondernemers en bedrijfsopvolging

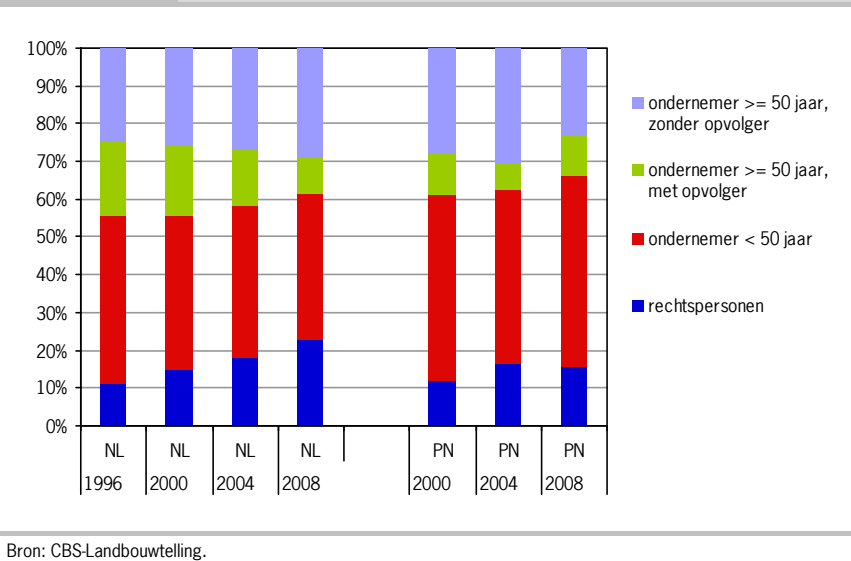
De gemiddelde leeftijd van de eerste ondernemer op een glastuinbouwbedrijf in Pijnacker-Nootdorp bedroeg in 2008 48 jaar en was gemiddeld 2,5 jaar jonger dan het landelijk gemiddelde (figuur 2.8). In 2008 nam de gemiddelde leeftijd landelijk toe, terwijl deze in Pijnacker-Nootdorp afnam. Onder jongere ondernemers is er een grotere investeringsbereidheid, omdat zij vaak in de groeifase zitten van het bedrijf.

Figuur 2.8**Leeftijd 1e ondernemer van bedrijven met een persoonlijke onderneming in 1990-2008**

Bron: CBS-Landbouwelling.

In Pijnacker-Nootdorp is meer dan de helft van de ondernemers jonger dan 50 jaar tegenover landelijk bijna 40% (figuur 2.9). Wanneer ondernemers boven de 50 jaar zijn, gaat het opvolgingsvraagstuk steeds meer een rol spelen. De categorie ondernemers ouder dan 50 jaar met een opvolger bedroeg 10% van het totaal bedrijven in 2008. Het aandeel ondernemers boven de 50 jaar zonder opvolger was 23%. Deze percentages steken wat gunstiger af tegen de landelijke cijfers waar het respectievelijk om 9% en 29% gaat. In 2008 had 16% van de bedrijven een rechtspersoon (landelijk 23%). Wel groeit dit bedrijfstype even snel als het landelijk gemiddelde. Bij rechtspersonen wordt de opvolging niet geregistreerd.

Figuur 2.9 Situatie bedrijfsopvolging glastuinbouwbedrijven

2.3 Economische ontwikkeling

De kracht van het glastuinbouwcomplex (productie, toelevering, dienstverlening, verwerking en distributie) in Pijnacker-Nootdorp is uit te drukken in bruto toegevoegde waarde, werkgelegenheid en arbeidsvolume (Ruijs et al., 2009). Het is niet mogelijk gebleken om uit de beschikbare bronnen betrouwbare cijfers voor de afzonderlijke onderdelen van het glastuinbouwcomplex op te stellen.

De agrarische sector in het Oostland (Pijnacker-Nootdorp en Lansingerland) droeg in 2008 voor circa 18% bij aan het arbeidsvolume en voor bijna 12% bij aan de bruto toegevoegde waarde van het Oostland. Dit is veel meer dan voor geheel Nederland: 3% respectievelijk 2% (Kamer van Koophandel en Rabobank, 2009). De belangrijkste economische sector is Handel en reparatie; de agrarische sector behoort zowel qua arbeidsvolume als qua bruto toegevoegde waarde tot de top 3.

Hierna wordt de economische ontwikkeling van de gemeente Pijnacker-Nootdorp beknopt beschreven op basis van de studie *De Kracht van Oostland* (Kamer van Koophandel en Rabobank, 2009).

2.3.1 Prestatie

Volgens de economische thermometer Oostland scoort Pijnacker-Nootdorp in 2008 een 5,7 voor haar prestatie, gebaseerd op groei en kracht. Pijnacker-Nootdorp ligt hiermee net iets onder het landelijk gemiddelde van een 6. In 2007 bedroeg het rapportcijfer nog een 5,9. In 2007 bedroeg de toegevoegde waarde van Pijnacker-Nootdorp 760 mln. euro. Het aantal bedrijfsvestigingen was 1.770 stuks en het arbeidsvolume betrof 11.420 fte. De hoogte van de investeringen bedroeg 120 mln. en de winst die werd gegenereerd bedroeg 195 mln. euro (Kamer van Koophandel en Rabobank, 2008).

2.3.2 Groei

Pijnacker-Nootdorp kreeg in 2008 een rapportcijfer 6,1 voor de economische groei. In Pijnacker-Nootdorp zijn de zakelijke dienstverlening en de agrarische sector van groot belang. Echter, in deze sectoren was er in 2008 een lage investeringsgroei. In alle sectoren in de gemeente is de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen gelijk of hoger dan het nationaal gemiddelde.

In Pijnacker-Nootdorp groeit de productie sterk in de horeca en in vervoer, opslag en communicatie. In de agrarische sector groeit de productie juist langzamer dan in de rest van het land. Per saldo scoort Pijnacker-Nootdorp net boven de 6, zoals ook bij het onderdeel winstgroei.

2.3.3 Kracht

Voor de economische kracht scoorde Pijnacker-Nootdorp een 5,3. De achterblijvende werkgelegenheidsfunctie heeft een negatief effect op de score voor de kracht van de economie. Het aantal banen in Pijnacker-Nootdorp houdt het aantal nieuwe inwoners niet bij. Verder is het investeringsratio laag. Dit is de verhouding tussen de investeringen en de toegevoegde waarde. De arbeidsproductiviteit ligt echter op het gemiddelde niveau terwijl de rentabiliteit op eigen vermogen hoog is.

Samenvattend kan worden gezegd dat Pijnacker-Nootdorp op vrijwel alle vlakken gemiddeld presteert, maar minder goed dan vorig jaar. Vooral de agrarische sector in Pijnacker-Nootdorp presteert in 2008 minder goed dan in 2007. Door het belang van de agrarische sector in de gemeente zijn ook de totale prestaties minder hoog. De lage investeringsratio in Pijnacker-Nootdorp is te wijten aan de lage ratio in de agrarische sector.

De slechte economische situatie in Nederland in 2009 zal zich ook in Pijnacker-Nootdorp doen gelden. Er wordt een krimp in de economie verwacht, die groter is dan gemiddeld in Nederland. De agrarische sector in Pijnacker-Nootdorp zal in 2009 dan ook minder presteren dan in 2008. Ook het arbeidsvolume zal dalen, maar de daling (in %) zal ongeveer gelijk zijn aan dat voor Nederland. Een herstel van de economie zal zich het eerst manifesteren in conjunctuurgevoelige sectoren als de zakelijke dienstverlening en de bouwnijverheid. Hierdoor zal de economie van Pijnacker-Nootdorp - met een relatief grotere bijdrage van de agrarische sector - wat langzamer uit het dal omhoog klimmen in vergelijking met Nederland.

3 Toekomstige ontwikkelingen

3.1 Glastuinbouwcomplex

3.1.1 Primaire productiebedrijven

De drijvende krachten voor de perspectieven van de agrosector zijn vooral internationale en Europese ontwikkelingen op het gebied van vraag en aanbod van producten.

De vraagontwikkeling wordt mede bepaald door de tot 2020 met 1% per jaar doorgaande groei van de wereldbevolking. Deze groei - lager dan in het vorige decennium - manifesteert zich vooral buiten de EU, met name in Azië. Ook belangrijk voor de vraag is de groei van de welvaart. Ook hierbij geldt dat de groei buiten Europa sterker is dan erin. De combinatie van groei van de economie en van bevolking en verstedelijking, leidt vooral vanuit de ontwikkelingslanden tot een toenemende vraag naar dierlijke producten, groenten en fruit en verwerkte producten. In de westerse wereld treden onder invloed van de vergrijzing en de zich wijzigende etnische samenstelling van de bevolking ook verschuivingen in de vraag op. Gezondheid en 'convenience' krijgen meer accent (Silvis en De Bont, 2009).

Voor snijbloemen pakt inkomensgroei het gunstigst uit. Indien de inkomens toenemen waar ook ter wereld, dan neemt de vraag naar Nederlandse snijbloemen toe. Dat geldt met name voor Nederlandse snijbloemen die tot het topsegment behoren. De snijbloemeteelt is ook gevoelig voor de gasprijs, maar in mindere mate. De glasgroenteteelt is met name gevoelig voor de prijsontwikkeling bij olie en gas. Dit bepaalt de concurrentieverhouding met Spanje. De inkomensontwikkeling is van minder belang. De potplantenteelt is relatief ongevoelig voor veranderingen in inkomens en gasprijs. De productie is minder energie-intensief dan de teelt van snijbloemen en groenten. De afzet vindt met name plaats in West-Europa waar sowieso geen spectaculaire inkomensgroei verwacht wordt. Verwacht wordt dat het areaal glastuinbouw richting 2020 licht zal stijgen. Het areaal snijbloemen en potplanten zal hierbij toenemen, terwijl het areaal glasgroente zal dalen (Bunte, 2009). Belangrijk in dat verband is of de bedrijven in het glastuinbouwcomplex de kansen weten te benutten. Bij alle onzekerheden over de toekomst blijven kennis, innovatie en ondernemerschap noodzakelijke attributen voor een meer duurzame glastuinbouwsector.

De schaalvergroting in de glastuinbouw zal zich verder voortzetten, ook al liggen de investeringen op dit moment op een laag peil vanwege de (dramatisch) slechte bedrijfsresultaten in 2009. Het is nog onzeker of de marktsituatie snel zal herstellen. De schaalvergroting is het sterkst in de glasgroenteteelt, gevolgd door die in de snijbloemen- en in de potplantenteelt. Bij nieuwvestiging is voor glasgroente-, snijbloemen- en potplantenbedrijven een schaalomvang van minimaal 8-10 ha, 4-5 ha respectievelijk 3 ha nodig om bij de grotere producten concurrerend te kunnen zijn. Schaalvergroting in de glasgroenteteelt zal vanwege de omvang (10 ha en meer) binnen Pijnacker-Nootdorp beperkt mogelijk zijn.

Ook in de handel van glastuinbouwproducten zal schaalvergroting verder doorzetten, mede als gevolg van de al eerder ingezette schaalvergroting in de retail. De afzet zal steeds meer via internationaal opererende bedrijven plaatsvinden. In de sierteelt zullen veilingen een belangrijke functie blijven vervullen, hetzij via bemiddeling of via hergroeperen en verwerken. Voor snijbloemen- en met name potplantenbedrijven blijft de binding met en de nabijheid van veilingen ook in de toekomst van belang. Voor glasgroenteproducten zullen foodproviders belangrijker worden, die hun producten steeds meer internationaal betrekken. Ketensamenwerking en ketenintegratie zullen verder toenemen, die weer tot schaalvergroting van de primaire productiebedrijven zal leiden. Belangrijk voor deze bedrijven is de ligging nabij agrologistieke knooppunten of langs (inter)nationale transportassen.

3.1.2 Overige schakels van het glastuinbouwcomplex

Het glastuinbouwcomplex bestaat uit het geheel van productiebedrijven, toelevering, dienstverlening, verwerking en distributie. Grote concentraties hiervan zijn door het Rijk erkend als Greenport, zoals West-Oostland, Aalsmeer en Venlo en omgeving. De Greenports worden gezien als belangrijke pijlers voor de Nederlandse economie. Pijnacker-Nootdorp ligt in het Oostland en is onderdeel van Greenport Westland-Oostland. In Pijnacker-Nootdorp zijn de glastuinbouwgerelateerde bedrijven met name gevestigd op het bedrijventerrein 'De Boezem' in Pijnacker. De bedrijventerreinen Boezem II en Heron zijn nog niet uitgegeven, maar zullen zich meer op andere bedrijvigheid richten dan op glastuinbouwgerelateerde bedrijven.

Voor de sierteeltbedrijven binnen Pijnacker-Nootdorp blijven de handels- en distributiefunctie op de veilingen Bleiswijk, Aalsmeer en Westland van belang. Aalsmeer en Westland zijn meer op export gericht, terwijl Bleiswijk meer de binnenlandse markt bedient. Voor glasgroentebedrijven zal vanwege de beperkte

mogelijkheden tot schaalvergroting in Pijnacker-Nootdorp samenwerking met andere productiebedrijven noodzakelijk zijn om een volwaardige partner te worden voor de foodproviders.

In de Greenport heeft de productiefunctie een belangrijke basis. Het ziet ernaar uit dat deze basis verschuift naar de handel en distributiefunctie. Gelet op deze verschuiving zou bij de uitgifte van kavels op Boezem II en Heron meer rekening kunnen worden gehouden met glastuinbouwgerelateerde bedrijven. Dat potplanten- en snijbloemenbedrijven vooral in de Greenports voorkomen, houdt verband met de relatie met de veiling (Grontmij, 2009).

3.2 Economie en werkgelegenheid

De economische visie van de gemeente Pijnacker-Nootdorp is gericht op versteviging van de economische structuur en verbreding van het werkgelegenheidsaanbod. Benutting van het relatief hoge opleidingsniveau van de bevolking zal gevonden moeten worden in nieuwe werkgelegenheid (met meer hogere functies, zoals hbo). Concreet zal de gemeente inzetten op het midden- en kleinbedrijf en de zakelijke en maatschappelijke dienstverlening. Binnen de glastuinbouw zet de professionalisering door, waardoor er meer behoefte ontstaat aan middenkader met een hoger opleidingsniveau. De economische ontwikkeling in Pijnacker-Nootdorp krijgt door de ligging van het gebied met toch oude en karakteristieke kernen een eigen dynamiek. De economische ontwikkeling zal zoveel mogelijk in de pas moeten blijven met de bevolkingsontwikkeling, waarbij de aandacht vooral is gericht op innovatie door startende (kleine) bedrijven al dan niet in samenhang met de TU Delft.

Het verbreden van het aanbod aan werk maakt de economie veelzijdiger en minder kwetsbaar voor conjuncturele ontwikkelingen. Om beter aan te sluiten bij de potenties van de beroepsbevolking in het gebied en in de regio kiest zij voor omvangrijke kantoorlocaties die de gemeente nu nog niet kent, met name op de zichtlocaties aan de snelwegen en bij de Randstad Railhaltes. Dit zijn de speerpunten om verder door te ontwikkelen. Ook het creëren van condities voor werk in de recreatieve sector wordt gezien als een belangrijke kans. Het is niet bedoeld als banenmotor, maar wel positief voor het productiemilieu en imago van de gemeente.

De glastuinbouw blijft voor de gemeente een belangrijke pijler voor de economie. Het scheppen van condities om vernieuwingen en innovaties in de sector mede te stimuleren blijft een gegeven (Pit! Structuurvisie Pijnacker-Nootdorp, 2009). De aandacht van de gemeente voor verbreding van de economische

structuur betekent wel dat het glastuinbouwcomplex een minder vanzelfsprekende (voorkeurs)positie behoudt. Dit houdt in zekere mate een gevaar in zich, omdat de bedrijfsresultaten van glastuinbouwbedrijven momenteel sterk onder druk staan en in deze sombere tijden de investeringen sterk terugvallen en het voor sommige bedrijven vooral een kwestie van overleven is (De Bont et al., 2009).

Arbeidssituatie in de sierteelt

3.3 Ruimtelijke ordening, ruimtelijke kwaliteit en beeldkwaliteit

3.3.1 Ruimtelijke ordening

Glastuinbouw

Volgens het Beleidsplan Glastuinbouw van gemeente Pijnacker-Nootdorp (2007) en het ontwerp PIT! Structuurvisie Pijnacker-Nootdorp (2009), zal het glas-areaal na 2025 als gevolg van sanering, transformatie en herstructurering afnemen naar circa 325 ha (nettoglas). Het areaal aan glas kan als volgt worden bestempeld:

- Circa 325 ha (netto) blijft duurzaam glastuinbouwgebied (deelgebieden Noukoop, Balijade en Pijnacker-Oost en -West). Het concept van de Glas-as is een belangrijke pijler en wordt blijvend ondersteund.
- Circa 150 ha glastuinbouwgebied (i.c. Dwarskade, Rijkskade en Overgaww) kan na 2025 eventueel transformeren naar met name uitbreiding voor de woningbouw. Een deel van deze 150 ha is verspreid liggend glas in het buitengebied van de gemeente. Dit ligt vooral in het gebied waar groen, water, ecologie en recreatieve functies meer ruimte moeten krijgen. Middels de provinciale Ruimte voor Ruimteregeling en een gebiedsgerichte aanpak (Oude Leede, Katwijkerlaan) wordt in deze gebieden gewerkt aan het opruimen van oude en niet rendabele glascomplexen. De gemeente heeft ten aanzien van het Lint Oude Leede haar werk inmiddels bijna afgerond. Het is nu aan de deelnemende bewoners om de (glas)opstanden te slopen en de compensatiewoningen te bouwen. De eerste betrokkenen zijn al begonnen met het treffen van de voorbereidingen (www.pijnacker.nl).

Het areaal nettoglas in de vier duurzame glastuinbouwgebieden bedroeg in 2008 bijna 230 ha (zie tabel 2.5). Het totale areaal cultuurgrond van de glastuinbouwbedrijven bedroeg 269 ha. Dit is veel minder dan de 325 ha die voor 2025 wordt nagestreefd. Uit tabel 2.5 (oppervlakte gebied) en bijlage 5 (witte vlekken) valt af te leiden dat er nog ruimte beschikbaar is voor verdichting van kassen. Of deze ruimte toereikend is om de 325 ha nettoglas te kunnen realiseren is niet geheel duidelijk. Voor nieuwe gebieden wordt een verhouding gehanteerd van 1 op 2 met betrekking tot het oppervlakte glas en het oppervlakte van het plangebied. Op basis van die verhouding zou 325 ha nettoglas mogelijk zijn bij 675 ha plangebied. Hierbij moet echter niet worden vergeten dat bij herstructurering van bestaande gebieden glasoppervlak verloren gaat voor verduurzaming, inpassing en ontsluiting. Aan de andere kant neemt meerlagenteelt op met name potplantenbedrijven steeds meer toe. Dit zal in beperkte mate positief doorwerken op de bruto-nettoverhouding op gebiedsniveau, omdat niet alle bedrijven het zullen toepassen en meerlagenteelt beperkt blijft tot (een deel van) de bedrijfsruimte.

Deze situatie lijkt vergelijkbaar met die voor de provincie Zuid-Holland wat betreft haar saldo-nulbenadering (minimaal 5.800 ha nettoglas). De vraag is dan ook op welke wijze de gemeente het minimaal areaal glas denkt te waarborgen. Als de 325 ha netto niet valt te realiseren in de duurzame glastuinbouwgebieden zal dit de discussie over de transformatiegebieden op termijn beïnvloeden.

Bouwen en wonen

Binnen Greenport Westland-Oostland ligt een belangrijke woningbouwopgave. De ruimte die hiervoor nodig is, ligt vast en concurreert dus niet meer met de ruimtebehoefte van het glas. Toekomstige woningbouwontwikkelingen vinden plaats afhankelijk van de lokale behoefte. Pijnacker-Nootdorp zou tot en met 2015 groeien met circa 800 woningen per jaar. De gemeente groeit hiermee naar circa 58.000 inwoners eind 2015. Gezien de huidige economische situatie strekt de gemeente het woningbouwprogramma over een langere periode uit. Een extra bouwopgave kan en zal eventueel pas na 2015 worden gerealiseerd. Verdere verstedelijking na 2010 is toegestaan in de niet duurzame glasgebieden, zoals in AckersWoude en Tuindershof (Pit! Structuurvisie Pijnacker-Nootdorp, 2009)

3.3.2 Ruimtelijke kwaliteit en beeldkwaliteit

Algemeen

Ruimtelijke ordening is meer dan het op elkaar afstemmen van de kwantitatieve ruimtebehoeften. Het gaat ook om het bewaren en vergroten van de kwaliteit van die ruimte. De gebruikswaarde, de belevingswaarde en de toekomstwaarde zijn, als elementen van de ruimtelijke kwaliteit, van groot belang voor een succesvolle (her)inrichting van bestaande of nieuwe glastuinbouwgebieden (Alleblas, 1997).

De beeldkwaliteit wordt bepaald door de ruimtelijke verschijningsvorm van de glastuinbouw in haar omgeving. Grote contrasten met het omliggende gebied vermindert de beeldkwaliteit.

In Greenport West-Oostland liggen de kernen in een voormalig agrarisch gebied dat onder de druk van de Zuidvleugel steeds meer een netwerk wordt van uitgebreide kernen met aan de randen glastuinbouwcomplexen en bedrijven-terreinen. Een groenblauwe contramal maakt onderdeel uit van dit netwerk. Vanuit de omringende steden bestaat behoefte aan recreatiemogelijkheden, waar het omliggende groenblauwe netwerk in kan voorzien. Om dit groenblauwe netwerk in kwaliteit te doen toenemen, liggen aan de randen van deze gebieden kansen voor kleinschalige woninguitbreidingen die de overgang van dorp naar omringend landschap verzachten (Integrale visie Greenport Westland-Oostland 2020, 2008).

Duurzame glastuinbouw, ruimtelijke kwaliteit en beeldkwaliteit

Duurzame glastuinbouw is een vorm van duurzame ontwikkeling, waarin ecologische, economische en sociale belangen bij elkaar komen, voor zowel de huidige als de toekomstige generaties. Meer concreet valt op het ecologische vlak hierbij te denken aan het milieubewust omgaan met water, energie en afval. Op economisch gebied kan gedacht worden aan een manier van bedrijfsvoering, zodat nu en in de toekomst de bestaanszekerheid van het bedrijf kan worden gegarandeerd. Op het sociale vlak kan worden gedacht aan beperking van lichtoverlast. Op maatschappelijk vlak valt te denken aan de integratie van groen en waterelementen met een meerwaarde voor de ruimtelijke kwaliteit en het imago van glastuinbouw (gemeente Pijnacker-Nootdorp, 2009b).

Tegen de achtergrond van het streven naar duurzame glastuinbouwgebieden moet vooral ook de ruimtelijke kwaliteit van deze gebieden worden versterkt. Enerzijds is een ruimtelijke hoofdstructuur gewenst, waarbinnen ruimte wordt geboden voor de ontwikkeling van de productiefunctie van de bedrijven in de gebieden of van clusters van bedrijven. Anderzijds dient aandacht te zijn voor de ruimtelijke verschijningsvorm (vorm en maatvoering) van de kassen en andere opstanden, zoals opslagtanks. Met name laatstgenoemde objecten bepalen de beeldkwaliteit en het imago van de glastuinbouw.

De gemeente wil de bestaande structuur van boezemwatergang, vaarten en sloten zoveel mogelijk behouden en waar mogelijk versterken. Dit betekent dat er een aantal harde structurerende lijnen aanwezig is die betekenis hebben voor de ontwikkelingsmogelijkheden van de glastuinbouw en de mogelijkheden om de ruimtelijke kwaliteit te verbeteren. Dit neemt niet weg dat de glastuinbouwsector de mogelijkheden moet benutten om inpassing in de omgeving te realiseren om haar beeldkwaliteit te verbeteren. Efficiënt en effectief ruimtegebruik (dubbel en meervoudig ruimtegebruik) zal een belangrijk aandachtspunt zijn.

Wanneer (voormalige) bedrijfswoningen een verdere schaalvergroting/herstructurering in de weg staan kunnen deze woningen worden gesloopt om elders te worden herbouwd. Bijvoorbeeld naar woningclusters buiten de invloedssfeer van de herstructurering (gemeente Pijnacker-Nootdorp, 2009b).

In dat kader is het project FES Oostland/Groenzone interessant. Het doel is een integrale gebiedsontwikkeling (bruto 400 ha), waarbij verschillende overheidsdoelen op het gebied van duurzame glastuinbouw, ecologie, water, recreatie, verkeersontsluiting en landschap worden gerealiseerd en op elkaar afgestemd. In totaal willen de gemeenten 100 ha verouderde glastuinbouwbedrijven herstructureren, inclusief sanering van 12 ha verspreid glas. Dat moet 50 ha opleveren voor de bouw van nieuw glas. Het projectgebied moet daar-

door veranderen in één aaneengesloten duurzame glastuinbouwlocatie van netto 200 ha. Om het gebied heen ligt een 'schil' van 150 ha groen.

3.4 Bereikbaarheid en infrastructuur

In het mobiliteitsplan Pijnacker-Nootdorp is een nieuwe rondweg om Pijnacker voorzien. De rondweg is bedoeld om de wegen binnen de bebouwde kom van Pijnacker en Delfgauw zoveel mogelijk te ontlasten van vrachtverkeer en doorgaand verkeer.

De rondweg bestaat aan de westkant van Pijnacker uit een verlengde Komkommerweg tussen de N470 en de Hoefslag en een verbinding vanaf de Hoefslag naar de Noordweg. Na een tunnel onder de Erasmuslijn moet de weg aansluiten op de Katwijkerlaan. Vanaf de Katwijkerlaan komt er een nieuwe weg, de Zijdeweg, tussen de bedrijfsterreinen Boezem I en II die via AckersWoude aansluit op de Oostlaan. Verder in Zuidelijke richting zal een oostelijke randweg-aansluiting geven op de N470.

De rondweg om Pijnacker wordt gefaseerd aangelegd. In juni 2008 heeft de gemeenteraad besloten de (verlengde) Komkommerweg en Zijdeweg met prioriteit aan te leggen in de periode tot 2015. De hele rondweg zal worden verankerd in ruimtelijke plannen om de basis te leggen voor realisatie en voor fondsenwerving. De rondweg zal ook een positief effect hebben op de mobiliteit in de hele regio (gemeente Pijnacker-Nootdorp, 2009b; www.pijnacker.nl).

Eén van de ambities van Greenport Westland-Oostland is een bereikbare Greenport. De rondweg om Pijnacker is opgenomen als één van de drie concreet te nemen maatregelen (Integrale visie van Greenport Westland-Oostland 2020, 2008).

Het verbeteren van de infrastructuur en bereikbaarheid is niet alleen van belang voor de aanwezige ruimtegebruikers, maar is ook vaak een gunstige voorwaarde voor andere ruimtelijke ontwikkelingen, zoals herstructurering van glastuinbouw en ontwikkeling van nieuwe bedrijventerreinen.

In de structuurvisie Pijnacker-Nootdorp (gemeente Pijnacker-Nootdorp, 2009a) is de feitelijke ligging van het noordwestelijk (5 varianten), oostelijk (3 varianten) en noordelijk deel (2 varianten) van de rondweg nog niet concreet uitgewerkt. Dit betekent dat in de planologische en/of financiële haalbaarheid van de drie onderdelen van de rondweg nog niet is voorzien. Daarnaast is de bereidheid van hogere overheden nog niet gevraagd voor opnemings van de tracés. Met betrekking tot de noordwestelijke randweg (2e fase) is de aanleg pas noodzakelijk als de transformatiegebieden Rijskade, Overgauw en Dwars-

kade in ontwikkeling worden genomen en alleen nut heeft als de Noordweg wordt geknipt. Transformatie wordt niet eerder voorzien dan na 2025, zodat de noordwestelijke randweg nu nog niet planologisch en/of financieel mogelijk is gemaakt (gemeente Pijnacker-Nootdorp, 2009c; www.pijnackernootdorp).

3.5 Water, groen en recreatie

Water

De gemeente ziet een veilig watersysteem als een eerste vereiste. Met het Hoogheemraadschap van Delfland zijn hiervoor afspraken gemaakt in het Integraal Waterplan. Basis is het vasthouden en daarna afvoeren en afwentelen van water. In ruimtelijke planprocessen wordt het Hoogheemraadschap in een zo'n vroeg mogelijk stadium betrokken. Verder streeft de gemeente naar een vereenvoudiging van het watersysteem in technische zin en het beheer ervan. De verbetering van de kwaliteit blijft ook aandacht vragen. In kassengebieden is nog grote winst te halen als het gaat om de verbetering van de waterkwaliteit (aansluiting van het afvalwater van kassen op het riool). De gemeenteraad stelde op 17-12-2009 het Waterplan 2010-2013 'Helder (over) Water' vast. Gemeente en Hoogheemraadschap Delfland hebben het oude plan geactualiseerd en aangepast aan nieuwe inzichten en afspraken.

Ook voor de glastuinbouwgebieden geldt dat het waterbeheer moet zorgen voor droge voeten, een gezond watersysteem en een optimale beleving van het water. Uit het waterplan zijn maatregelen voortgekomen die resulteren in ingrepen in het watersysteem en waterketens. Het realiseren van voldoende waterberging is één van die maatregelen. De normstelling die (nu al) wordt gehanteerd, is 325 m³ waterberging per ha bebouwd gebied. Voor de glastuinbouw is het belang voor realisatie van deze norm des te groter, omdat er in glastuinbouwgebieden nauwelijks sprake is van onverhard terrein. De glastuinbouwsector heeft zelf nadrukkelijk belang bij voldoende bergingscapaciteit uit oogpunt van watervoorziening en het voorkomen van overlast. De waterbergingnorm brengt wel een aanvullende ruimteclaim met zich mee (gemeente Pijnacker-Nootdorp, 2009b). Dit laatste is te beperken door waterberging in kelders/bassins onder teeltvloer/bedrijfsruimte en/of collectieve wateropslag in waterplassen. Deze waterplassen kunnen ook een recreatieve functie hebben (zie hierna).

Groen en recreatie

Bijna het hele buitengebied van Pijnacker-Nootdorp maakt onderdeel uit van de Groenblauwe Slinger: het waterrijke, groene gebied dat door de gemeente de verbinding tussen Midden-Delfland en het Groene Hart maakt. Omdat de ruimte schaars is worden veel functies gecombineerd, zoals waterberging, natuur en recreatie. De meeste gebieden zijn straks goed toegankelijk voor recreanten en krijgen doorgaande routes naar aangrenzende gebieden (www.pijnacker.nl).

Naast het groengebied zijn de glastuinbouwgebieden beeldbepalend voor het buitengebied van Pijnacker-Nootdorp. De gemeente geeft in haar ontwerp Pit! Structuurvisie (gemeente Pijnacker-Nootdorp, 2009a) aan te streven naar een onderling verbond tussen beide functies. Het groengebied kan een rol spelen voor incidentele waterberging en het glastuinbouwgebied kan mogelijk doorsneden worden door groenblauwe aders die van recreatieve routes worden voorzien. Het toegankelijk maken van glastuinbouwgebieden en het kennis kunnen nemen van de glastuinbouw zal het imago van de glastuinbouw ten goede komen. De tuinbouwsector kan op deze ontwikkeling aansluiten door informatie te leveren over de glastuinbouw (open dagen, excursies, enzovoort). Concreet wordt voorgesteld ten minste drie noord-zuidgerichte groenblauwe aders te realiseren door de duurzame glastuinbouwgebieden, onder andere door het concentreren van de benodigde waterberging binnen de glastuinbouwgebieden (gemeente Pijnacker-Nootdorp, 2009a). Hoewel de groenblauwe noord-zuid-aders de aantrekkelijkheid van het gebied kunnen vergroten, mogen deze aders de toekomstige bedrijfsontwikkeling (lees schaalvergroting) niet in de weg staan. Dit betekent dat goed moet worden bekeken waar groenblauwe aders het beste kunnen worden gerealiseerd. De groenblauwe aders zullen minder belemmerend zijn in de grotere duurzame glastuinbouwgebieden.

3.6 Energie en milieu

Energie en CO₂

De glastuinbouwsector streeft samen met de overheid naar kassen die in 2020 klimaatneutraal en rendabel produceren. Deze ambitie is neergelegd in het programma Kas als Energiebron. In het Kabinetsprogramma Schoon en Zuinig hebben de glastuinbouw en de overheid een aantal meetbare (streef)doelen afgesproken, die ook in het Programma zijn opgenomen (Programma Kas als Energiebron, 2010).

Ook in de Greenportvisie Westland-Oostland is een CO₂-neutrale en energie-neutrale teelt opgenomen. De perspectieven die worden geboden door de toe-

passing van aardwarmte, restwarmte en warmtekoudeopslag zijn hoopvol. Uiteindelijk zou het beleid moeten leiden tot een glastuinbouw als producent van energie (Integrale visie Greenport Westland-Oostland 2020, 2008).

Enkele concrete projecten binnen Pijnacker-Nootdorp zijn:

- *Energie teruglevering Stedin*
Regionaal netwerkbeheerder Stedin heeft plannen voor een verdere uitbreiding van het elektriciteitsnetwerk in Oostland voor het terugleveren van elektriciteit door tuinders. Per 1 januari 2009 staat er ongeveer 349 MW terugleververmogen opgesteld. De prognose is dat in 2012 het maximum wordt bereikt. Stedin verwacht dat in het gemiddelde scenario 181 MW extra terugleververmogen nodig is. Hiervoor worden een aantal stations gebouwd en enkele uitgebreid. Op Hoogspanningsstation Zoetermeer 9 wordt 100 MVA teruggeleverd en op Hoogspanningsstation Nootdorp 2 x 40 MVA. In 2008 werd nog een extra terugleververmogen geprognostiseerd van 480 MW, maar dit is naar beneden bijgesteld door de situatie in de glastuinbouw (Verheul, 2008c/2008d; info Stedin/Area Management, april 2010).
- *Koppeling warmteprojecten tussen glastuinbouw en woningbouw*
De gebroeders Duijvestijn uit Pijnacker bekijken of hun bedrijf verduurzaamd kan worden door gebruik te gaan maken van aardwarmte in combinatie met doorlevering van de warmte aan een nieuwe woonwijk - Tuindershof - die tegenover het bedrijf gebouwd wordt. Samen met Ammerlaan Hydrocultuur en Eneco nemen ze deel aan het Delft Aardwarmte Project (DAP). De boring bij Duijvestijn zal een investering van ongeveer 6 mln. euro vragen. De installatie zal rond 6,5 megaWatt thermisch aan warmte gaan leveren. In de zomer kan men de aardwarmte niet volledig benutten op het bedrijf. In de winter blijft een warmtekort over, dat aanvullend met de wkk ingevuld moet worden. De teler gaat ervan uit dat de bron 7.800 uur per jaar vollast kan draaien (gebroedersduijvestijn.web-log.nl).
- *Aardwarmtekring Vrijenban*
Gemeente Pijnacker-Nootdorp, TU Delft en Stichting Delft Aardwarmte Project (DAP) gaan samenwerken in de Aardwarmtekring Vrijenban. De samenwerking richt zich op het ontwikkelen van aardwarmte in de regio. De gemeente heeft 250.000 euro beschikbaar gesteld voor geologisch/seismologisch onderzoek. De eerste boring naar aardwarmte vindt in maart 2010 plaats bij tuinbouwbedrijf Ammerlaan in Pijnacker (Vakblad voor de Bloemisterij, 2009). Ook het sportcomplex de Viergang en het Stanislascollege gaan in 2010 gebruik maken van de aardwarmte van Ammerlaan.

Ook gebroeders Duijvestijn uit Pijnacker participeren in het samenwerkingsverband 'Aardwarmtekring Vrijenban' (*Groenten en Fruit* 5, 2010).

Recent heeft tuinbouwbedrijf Bekkers een opsporingsvergunning verkregen voor aardwarmte. De aardwarmte is bedoeld voor het tuinbouwbedrijf en voor levering aan het bedrijventerrein Heron. TU-Delft is bij dit initiatief betrokken.

- *Warmtekoudeopslag (WKO)*

In de gemeente zijn 3 vergunningen voor WKO's verleend. Dit is in het bijzonder toe te schrijven aan de ontwikkeling van semi-gesloten kassen. De WKO-systemen hebben bewezen een belangrijke bijdrage te leveren aan het terugdringen van de CO₂-emissie. De gemeente heeft samen met de provincie Zuid-Holland een kaderstellende rol om verduurzaming van het glastuinbouwcomplex en de woningbouw te realiseren (Evaluatie Greenportvisie Westland 2020, 2009). Ook bij de ontwikkeling van nieuwe bedrijventerreinen, zoals Boezem II, is het streven om meer rekening te houden met de mogelijkheden van warmte en koude.

- *CO₂ uit de Botlek*

Door OCAP wordt CO₂ van Shell via een distributienet aan 500 tuinders in Westland-Oostland geleverd. Door CO₂ af te nemen, besparen tuinders ongeveer 95 mln. m³ aardgas per jaar. En vermindert de CO₂-uitstoot jaarlijks met ongeveer 170.000 ton. In 2009 zijn er problemen geweest met de levering van CO₂, waardoor meer zekerheid wordt gevraagd (OCAP Nieuwsbrief, 2009). Daarnaast zou ook CO₂ vanuit bio-ethanolproductie aan het distributienet kunnen worden toegevoegd.

Milieu

Volgens het in 2003 tussen overheid, bedrijfsleven, waterbedrijven en waterschappen afgesloten *Convenant Duurzame Gewasbescherming* zou in 2010 de milieubelasting van het oppervlaktewater als gevolg van chemisch middelenverbruik in de landbouw, 95% lager moeten zijn dan in 1998. Er zouden geen knelpunten meer mogen zijn voor de drinkwaterwinning. De tussendoelstelling voor 2005 was ruimschoots gehaald (-86%), maar het aantal knelpunten voor de drinkwatervoorziening was echter slechts met 18% verminderd (tussendoel 50%). Er zal sterker gefocust worden op het wegnemen van knelpunten veroorzaakt door enkele, sterk milieubelastende stoffen. De beschikbaarheid van een effectief middelenpakket blijft een hoge prioriteit houden (ibidem) (LEB, 2009).

Als gevolg van de Kader Richtlijn Water (EU) moeten de emissies vanuit de glastuinbouw naar oppervlaktewater en rioolwater naar nagenoeg nul worden teruggebracht in 2027 (Smit et al., 2010). Kwalitatief goed gietwater is hierbij een essentiële voorwaarde. Een belangrijke bron van goed gietwater is hemelwater. Een andere gietwaterbron is water gewonnen via omgekeerde osmose.

Via deze methode kan ruimte worden uitgespaard, die anders via extra wateropslag nodig zou in geweest. Provincie Zuid-Holland is voornemens het terugbrengen van brijn in de grond vanaf 2013 niet meer toe te staan, waardoor deze methode mogelijk niet ter beschikking kan komen te staan voor tuinders om de emissie te reduceren.

3.7 Allianties en stimulering

Het glastuinbouwcluster levert, als derde 'mainport' van Nederland, een belangrijke bijdrage aan de werkgelegenheid en aan het handelsoverschot. Reden voor de rijksoverheid om condities te creëren om de glastuinbouwsector krachtig te houden. In de *Nota Ruimte* heeft het Rijk daartoe de Greenports als ruimtelijk-economische concentratiegebieden benoemd. Ruimtelijk beleid en financiële middelen zullen worden ingezet om de Greenports een goede toekomst te verzekeren. Daarbij is een goede afstemming met andere ruimtelijke functies vereist. Om de sterke positie nu en in de toekomst te behouden zijn er uitvoeringsafspraken gemaakt door de stuurgroep Greenport(s) Nederland, die is samengesteld uit vertegenwoordigers van het totale tuinbouwbedrijfsleven en de overheden. Eén van de Greenports betreft Greenport Westland-Oostland en omvat negen gemeenten (Westland, Lansingerland, Pijnacker-Nootdorp, Leidschendam-Voorburg, Midden-Delfland, Waddinxveen, Nieuwerkerk aan de IJssel, Zevenhuizen-Moerkapelle en Barendrecht). De gemeenten van de Greenport Westland-Oostland spannen zich gezamenlijk met andere partijen in om de glastuinbouw als vitale, economische sector toekomstperspectief te bieden.

In 2007 heeft het kabinet Randstad Urgent vastgesteld. In Randstad Urgent staan voor 33 projecten de maatregelen benoemd die het investeringsklimaat en de duurzaamheid en daarmee de internationale concurrentiepositie van de Randstad verbeteren. Eén van de projecten is de Transitie Greenports (contract december 2007; www.verkeerenwaterstaat.nl/onderwerpen/mobiliteit_en_bereikbaarheid/randstad_urgent/35projecten/transitie_greenports). In het MIRT-projectenboek (Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport) 2008 zijn de Randstad Urgent projecten inclusief de versnellingsprojecten van de Greenports opgenomen.

Op 2 juni 2010 is het advies van de commissie Nijkamp gepresenteerd aan de demissionaire minister G. Verburg van LNV met betrekking tot een toekomststrategie voor een vitaal tuinbouwcluster 2040 (Nijkamp et al., 2010). In dit advies worden vijf speerpunten benoemd:

1. versterken en verankeren van kernclusters en satellieten;
2. ontwikkelen proactieve internationaliseringstrategie;
3. streven naar integrale duurzame productie- en distributiewijze;
4. verstevigen kennis- en innovatiekracht;
5. bundelen krachten in High Level Group Greenport Holland.

Volgens commissie Nijkamp is 'het tuinbouwcluster' nu zelf aan zet om de strategie verder te ontwikkelen en te implementeren. De Rijksoverheid en de centrale overheden hebben een belangrijke rol bij het ontwikkelen van op de tuinbouw toegesneden ruimtelijke structuurvisies, maar heeft de overheid een meer stimulerende en faciliterende rol.

Via provincie Zuid-Holland, Stadsgewest Haaglanden en Greenport Westland/Oostland is Pijnacker-Nootdorp indirect vertegenwoordigd in de allianties Randstad Urgent en Zuidvleugel.

Als gevolg van de acties van de allianties zijn de volgende bedragen beschikbaar gesteld aan de Greenports of aangevraagd, waaronder ook die voor de gemeente Pijnacker-Nootdorp van belang zijn (tabel 3.1).

3.8 Imago

De tuinbouw- en groensector staat redelijk goed bekend onder burgers. Alleen zijn de mensen slecht bekend met wat de sector precies doet. Jongeren zien de tuinbouw- en groensector steeds minder vaak als potentiële werkgever. Nieuwe instroom staat of valt bij een goed imago. Niet alleen van de bedrijven in het tuinbouw- en groencluster, maar ook van onderwijs en scholing. Pijnacker-Nootdorp is betrokken bij SOB Oostland, waarbij de gemeente samenwerkt met Lansingerland, onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven om de (glas)tuinbouwsector positief onder de aandacht te brengen. Recent is Productschap Tuinbouw de imagocampagne It's Alive gestart, gericht op jongeren voor de Nederlandse Tuinbouw (www.tuinbouw.nl). De tuinbouw heeft de komende jaren behoefte aan een instroom van ongeveer 10.000 arbeidskrachten per jaar. Door de recessie zal dit tijdelijk gemakkelijker in te vullen zijn, maar onderzoek toont aan dat er in 2025 een tekort van ruim 1 mln. medewerkers in Nederland zal zijn, waar ook de tuinbouw mee te maken krijgt. Daarnaast kampt de sector met een tekort aan goed opgeleide jongeren, die het (groeiend) midden- en hoger kader binnen de bedrijven moeten vormen. Om op termijn de concurrentie om goede arbeidskrachten aan te kunnen gaan met andere sectoren, zal de sector nu moeten investeren in het verbeteren van haar imago als werkgever.

Tabel 3.1		Ontvangen rijks­geld en geld Brussel voor ontwikkeling Greenports 2004-2009 in mln. euro a)	
Greenport	Project	Toekenning	In procedure
	Zwakke schakel kust	90	
	IRG-projecten	12	
	Boomafwatering	6,9	
	4B-waterproject Waalblok	4,5	Aanvraag EFRO
	Wateringsveldsepolder	6	
	Lange Broekweg	6	
	Poelzone fase 1	18	
	Het Nieuwe Water		Aanvraag EFRO
	Warmtelevering Hoogeland		Aanvraag EFRO
Westland/Oostland	EFRO algemeen	2	
Lansingerland	Overbuurtsepolder	1,9	
Pijnacker-Nootdorp/ Lansingerland	Voorafschepolder en Groenzone Tuindershof	16,9	Aanvraag EFRO
Zuidplaspolder	Ontwik­keling glastuinbouw	5	
Boskoop	Rondweg Oost	4	
	Rondweg	6	
Venlo	Klavertje 4	22,9	
	Greenportlane	9	
	Deurne	3	
Duin en Bollenstreek	Bedrijventerrein Delfweg en glas Kloosterschuur Trappenberg	6,8	
Aalsmeer	Primaviera	6	
	Totaal in mln. euro	226,9	

a) Geld voor het saneren van glas in onder andere Midden-Delfland is niet meegenomen (= € 5 mln.).
Bron: Programmabureau Greenport Westland (2009).

4 SWOT-analyse

4.1 Inleiding

Op basis van de voorgaande hoofdstukken is voor de glastuinbouwsector in de gemeente Pijnacker-Nootdorp een SWOT-analyse opgesteld. Concreet zijn voor de huidige situatie de sterke en zwakke punten in kaart zijn gebracht en zijn de belangrijkste, toekomstige kansen en bedreigingen benoemd (figuur 4.1).

Figuur 4.1 Opzet SWOT-analyse		
Huidige situatie	Sterke punten	Zwakke punten
Toekomstige situatie	Kansen	Bedreigingen

Voor de huidige situatie is zoveel mogelijk specifiek ingezoomd op de lokale situatie in de gemeente. Bij het benoemen van de toekomstige kansen en bedreigingen is af en toe een hoger abstractieniveau gehanteerd, omdat ontwikkelingen van nationale of zelfs van internationale aard zijn en deze ook hun impact kunnen hebben op de glastuinbouw(sector) in de gemeente. Hierna wordt een bondige beschrijving van de verschillende sterke en zwakke punten c.q. kansen en bedreigingen gegeven.

4.2 Sterke punten

- Het glastuinbouwcomplex is een van de belangrijkste pijlers voor de lokale economie (naast zakelijke dienstverlening), ondanks het feit dat andere sectoren (onderwijs en openbaar bestuur, handel en reparatie) een steeds grotere bijdrage leveren.
- De werkgelegenheid (brutobanen) van het glastuinbouwcomplex laat een stijgende lijn zien, waarbij de toename met name buiten de primaire sector plaatsvindt.
- Het glastuinbouwcomplex is via Greenport Westland-Oostland onderdeel van Greenport(s) Nederland, een strategische alliantie met een sterke tuinbouw-agenda. Greenport Westland-Oostland wordt door het Rijk en provincie Zuid-Holland erkend als ruimtelijk-economische cluster. Mede hierdoor zijn er in Pijnacker-Nootdorp vier deelgebieden (Noukoop, Balijade, Pijnacker-Oost

en - West) aanwezig met een bestemming duurzame glastuinbouw met bijbehorend areaal (325 ha netto in 2025).

- De transformatiegebieden Dwarskade, Overgaw en Rijskade zijn opgenomen in het voorontwerp Bestemmingsplan Duurzame glastuinbouwgebieden, waardoor deze gebieden zich ook tot 2025 duurzaam kunnen blijven ontwikkelen. Na 2025 kan de bestemming veranderen in onder andere woningbouw.
- Uit hoofde van de Greenport samenwerking heeft Pijnacker-Nootdorp succesvol geldmiddelen verkregen voor de integrale gebiedsontwikkeling 'FES Oostland/Groenzone'. Het project kan als voorbeeld dienen voor de inrichting van de overige duurzame glastuinbouwgebieden. Daarnaast is 2 mln. euro EFRO-(EU-)subsidie gekregen voor Greenport Westland-Oostland.
- In de gemeente Pijnacker-Nootdorp zijn in vergelijking tot het landelijk gemiddelde relatief meer jongere glastuinbouwondernemers actief. Daarnaast is de bedrijfsopvolging voor een belangrijk deel verzekerd, waardoor de continuïteit van de bedrijven - los van de huidige economische situatie - er niet ongunstig uit ziet. Het zijn steeds meer de snijbloembedrijven die binnen Pijnacker-Nootdorp de boventoon voeren.
- Binnen de glastuinbouw in het algemeen en op kleinere schaal in Pijnacker-Nootdorp worden allerlei initiatieven ondernomen om de glastuinbouw in de toekomst een duurzaam onderdeel te laten zijn van de samenleving. Denk hierbij aan de rol die glastuinbouw kan vervullen als energieleverancier, waterberger, enzovoort. Ook initiatieven voor de toepassingsmogelijkheden van aardwarmte, het terugleveren van elektriciteit en de afname van CO₂ (OCAP) dragen zorg voor een schonere productie op termijn. In dat kader is een EFRO aanvraag ingediend voor project 'Tuindershof'.

4.3 Zwakke punten

- Ondanks de economische betekenis van het glastuinbouwcomplex, is er sprake van een lage investeringsgroei van het glastuinbouwbedrijfsleven. Daarmee drukt zij zwaar op de economische prestaties (kracht) van de gemeente Pijnacker-Nootdorp als totaal. Historisch gezien is de glastuinbouw een belangrijke werkgever. De trend lijkt echter een dalend aantal arbeidsplaatsen op de primaire bedrijven. Circa 13% van de plaatselijke beroepsbevolking is werkzaam in de tuinbouwsector.

- De glastuinbouw in Pijnacker-Nootdorp is vooral goed vertegenwoordigd middels de productiebedrijven. Aanverwant bedrijfsleven als toeleveranciers, handelsbedrijven en transporteurs zijn minder vertegenwoordigd en vinden we vooral terug in buurgemeente Lansingerland. De verwachting is dat de productiefunctie in de economische betekenis van de Greenport Westland-Oostland zal afnemen ten gunste van de handel en distributiefunctie. Voor het vestigen van laatstgenoemde bedrijven worden in Pijnacker-Nootdorp beperkte mogelijkheden geboden middels de nieuw te ontwikkelen bedrijven-terreinen.
- Glasgroenteproduktie neemt in areaal zeer sterk af, terwijl dit landelijk licht stijgt. Het aantal glasgroentebedrijven neemt ook sneller af dan landelijk. Belangrijk is de constatering dat het gemiddelde glasgroentebedrijf met 2 ha achterblijft bij het landelijk gemiddelde van 3 ha. Voor kleinere glasgroentebedrijven is het moeilijk om te investeren in innovaties, zoals een wkk, omdat dit pas rendabel wordt bij grotere oppervlakten. Voor potplantenbedrijven geldt dat zij in areaal minder snel stijgen dan het landelijk gemiddelde.
- De duurzame glastuinbouwgebieden zijn bestaande locaties, die grotendeels zijn volgebouwd. Hierdoor zijn er beperkte mogelijkheden tot schaalvergroting, tenzij naastliggende bedrijven worden overgenomen. Gelet op de 'jonge' leeftijd van de ondernemers en de opvolgingssituatie zal normaliter onvoldoende ruimte beschikbaar komen. Een herstel van de marktsituatie kan wat verlichting geven als glasgroentebedrijven vanwege schaalvergroting naar andere locaties (buiten Pijnacker-Nootdorp) verplaatsen.
- Hoewel aan de ontsluiting van de glastuinbouwgebieden wordt gewerkt, is dit op korte termijn nog niet optimaal met een minder goede doorstroming en verkeershinder voor de lokale bevolking.
- De economische crisis en de ontwikkeling van energieprijzen hebben effect op de ontwikkeling van glastuinbouwbedrijven in Pijnacker-Nootdorp. De crisis zorgt al geruime tijd voor zeer slechte prijsontwikkelingen waardoor sommige bedrijven zelfs genoodzaakt zijn om te stoppen. Aanhoudende lagere energieprijzen zullen ertoe leiden dat minder zal worden geïnvesteerd in duurzame energieoplossingen.

4.4 Kansen

- De plannen voor de aanleg van een rondweg rondom Pijnacker vergroten de bereikbaarheid en de snelle doorstroming van het tuinbouwgebied. Een deel daarvan is zelfs al in uitvoering! Snelle reactietijden/doorlooptijden worden van steeds groter belang voor tuinbouwproducten.
- Glastuinbouwbedrijven ontwikkelen zich steeds meer tot ultramoderne, professioneel geleide bedrijven met behoefte aan diverse expertises en middenkader. Dit geeft meer mogelijkheden voor hoger opgeleide arbeidskrachten (mbo/hbo) uit Pijnacker-Nootdorp.
- De herstructurering van de vier aangewezen duurzame glastuinbouwgebieden biedt kansen om in te spelen op een wensenpakket uit de samenleving:
 - duurzaam te produceren met voordelen voor de lokale bevolking/gemeente. Denk hierbij onder andere aan mogelijke warmtelevering en wateropslag;
 - attractief in de omgeving inpassen van het bedrijf (onderdeel van groen/blauw). Concrete voorbeelden kunnen zijn recreatie tussen de bedrijven in allerlei vormen of het verzorgen van educatie in relatie tot tuinbouw. De ervaringen vanuit het project 'FES Oostland/Groenzone' kunnen aanknopingspunten opleveren voor een integrale ontwikkeling van de andere duurzame glastuinbouwgebieden.
- Het langzaam verdwijnen van glasgroentebedrijven uit de gemeente Pijnacker-Nootdorp zorgt voor ontwikkelingsruimte van sierteeltbedrijven (bloemen/planten). Sierteeltbedrijven zijn meer dan glasgroentebedrijven gebaat bij een vestiging in de nabijheid van een belangrijk logistiek centrum, zoals Bleiswijk.
- Hoewel bij de ontwikkeling van bedrijventerreinen in Pijnacker-Nootdorp beperkte ruimte wordt gecreëerd voor glastuinbouw verwante bedrijven (logistiek, dienstverlening, enzovoort) kan dit niettemin interessant zijn wanneer deze bedrijven aanvullend zijn op wat zich in Lansingerland manifesteert.
- De komende decennia zal de ontwikkeling van belangrijke groeimarkten voor de afzet van tuinbouwproducten buiten Europa plaatsvinden. Dit biedt kansen voor het Nederlandse tuinbouwbedrijfsleven, waaronder die gevestigd in Pijnacker-Nootdorp. Hiervoor is een proactieve internationaliseringstrategie nodig, dat zich richt op een versterking van de internationale centrum- en regiovoedersfunctie. De regiovoedersfunctie is breder dan alleen de sterke fysieke internationale 'draaischijffunctie'.
- In het verlengde van het vorige punt scheidt het streven naar een integrale duurzame productie- en distributiewijze extra kansen. Uitgaande van de triple

P-gedachte (People, Planet & Profit) zal de focus op de P van Planet moeten liggen, omdat dit een belangrijke voorwaarde is voor een 'license to operate' van het glastuinbouwcomplex. De P's van Profit en People moeten daarbij zeker niet uit het oog worden verloren.

- Vanuit het verwachtingspatroon dat gemeente Pijnacker-Nootdorp relatief kleinschaliger glastuinbouwbedrijven zal blijven houden, kan de gemeente samen met andere partijen het voortouw nemen om gezamenlijke voorzieningen te ontwikkelen, zoals duurzame energie en waterberging. Een voorbeeld is de aardwarmtekring Vrijenban, waarin de gemeente is betrokken.

4.5 Bedreigingen

- De gemeente streeft naar 325 ha nettoglas in de 4 duurzame glastuinbouwgebieden in 2025. In 2008 was het areaal in deze gebieden 230 ha nettoglas en het areaal cultuurgrond 270 ha. De totale oppervlakte van de 4 gebieden besloeg 675 ha bruto/bruto. Het is onduidelijk of de 325 ha nettoglas daadwerkelijk kan worden gerealiseerd bij verdichting van de gebieden en rekening houdend met de herstructurering van de bestaande bedrijven.
- De aanwezigheid van vooral productiebedrijven in het glastuinbouwcomplex en het toenemende belang van de handel en distributiefunctie kan ertoe leiden dat gemeente Pijnacker-Nootdorp binnen Greenport Westland-Oostland een kleinere rol gaat spelen.
- De groei van de bevolkingsomvang en de beroepsbevolking in Pijnacker-Nootdorp betreft veel instroom. Er zijn relatief weinig mensen uit deze groep werkzaam in het glastuinbouwcomplex. De wensen van deze inwoners over de leefomgeving zijn waarschijnlijk anders (meer behoefte aan groen en recreatie). De affiniteit met en het draagvlak voor de glastuinbouw zal naar verwachting in de toekomst afnemen.
- De ruimte voor grootschalige productie is in Pijnacker-Nootdorp beperkt. Ook het beleid, waarin als uitgangspunt wordt genomen dat kavels van gemiddeld 2 ha afdoende zijn voor toekomstige productie, is niet in overeenstemming met wat er in de sector plaatsvindt vandaag de dag. Vooral glasgroentebedrijven en ook steeds meer sierteeltbedrijven hebben behoefte aan schaalvergroting om concurrerend te kunnen zijn en te voldoen aan de steeds hogere eisen van retailers. Kleinere bedrijven zullen over het algemeen meer moeite hebben om grootschalige investeringen te doen

die nodig zijn om een glastuinbouwbedrijf op langere termijn rendabel te laten draaien.

- Het inpassen van de duurzame glastuinbouwgebieden in haar omgeving door het realiseren van groenblauwe verbindingsaders tussen glastuinbouw en groen kan de toekomstige bedrijfsontwikkeling (schaalvergroting) in de weg staan als deze groenblauwe aders niet doordacht worden gekozen.
- De gemeente wil zwaarder in zetten op de versteviging van de economische structuur en verbreding van het werkgelegenheidsaanbod. Dat is goed voor de gemeente Pijnacker-Nootdorp, maar dat kan in de praktijk betekenen dat de glastuinbouw mogelijk meer 'concurrentie' krijgt van andere economische sectoren. Kortom, meer belangen, meer strijd om voorkeursposities bij diverse gemeentelijke thema's en minder vanzelfsprekendheden voor het tuinbouwbedrijfsleven.
- De planologische onduidelijkheid over de tuinbouwgebieden aan de Dwarskade, Rijskade en Overgaw is op termijn ongewenst. Het naar 2025 uitstellen van de beslissing of hier definitief woningbouw gaat komen zorgt voor onzekerheid en is niet goed voor de ondernemendheid van de glastuinders uit dit gebied. Dit kan leiden tot stilstand in investeringen en uiteindelijk ook effect hebben op de uitstraling van een dergelijk kassengebied (verpaupering). Een besluit over de transformatie na 2025, betekent dat het planologisch en financieel zeker stellen van de 2e fase van de noordwestelijke randweg nog voorlopig op zich zal laat wachten.
- Een vitaal glastuinbouwcomplex in Pijnacker-Nootdorp zal moeilijk in stand blijven als er geen wenkend perspectief is voor een internationaal vitaal glastuinbouwcluster in 2040. Het is belangrijk de kansen te verzilveren en de aanbevelingen aan te grijpen, die commissie Nijkamp heeft aangereikt: versterken/verankeren netwerk van kernclusters en satellieten, ontwikkelen proactieve internationaliseringstrategie, ontwikkelen integrale duurzame productie- en distributiewijze, verstevigen kennis- en innovatiekracht en bundelen van krachten binnen Greenport Holland.

5 Beleidsaanbevelingen

De SWOT-analyse heeft een aantal sterke en zwakke punten opgeleverd en kansen en bedreigingen voor de toekomst gesignaleerd, die bouwstenen zijn voor onderstaande opsomming van aandachtspunten voor het beleid. De gemeente Pijnacker-Nootdorp wordt aanbevolen om de beleidsaandachtspunten mee te nemen in de in 2010 op te stellen structuurvisie. De beleidsaanbevelingen zijn hierna cursief aangegeven.

5.1 Duurzame glastuinbouwgebieden

In de PIT (Structuurvisie Pijnacker-Nootdorp, 2009b) zijn vier gebieden aangegeven voor duurzame glastuinbouwontwikkeling in de gemeente Pijnacker-Nootdorp met een minimumareaal van 325 ha nettoglas in 2025. In 2008 was het nettoareaal 230 ha. Het totale plangebied van de vier duurzame glastuinbouwgebieden besloeg in 2008 675 ha (bruto/bruto) en zou op zich toereikend zijn om die 325 ha netto te kunnen herbergen. Herstructurering van bestaande glastuinbouw gaat echter ten koste van glasoppervlak door verduurzaming, inpassing en ontsluiting.

Het is wenselijk dat de gemeente in haar beleidsontwikkeling en evaluatie erop toeziet dat de 325 ha netto ook daadwerkelijk kan worden gerealiseerd. Planologische vervuiling (onder andere caravanstalling en burgerwoningen) binnen de duurzaam bestemde glastuinbouwgebieden dient dan ook te worden tegengegaan of te worden aangepakt.

De glastuinbouw en met name de glasgroenteteelt heeft de afgelopen jaren een enorme schaalvergroting meegemaakt. De huidige economische situatie en de marktprijzen van glastuinbouwproducten heeft de investeringen op een laag pitje gezet. Bij opleving van de economie mag weer geleidelijk een schaalvergroting worden verwacht. De gemiddelde bedrijfsomvang van glasgroentebedrijven ligt in Pijnacker-Nootdorp met 2 ha onder het landelijk gemiddelde, terwijl de gewenste schaalgrootte (voor vooral vruchtgroente gewassen) op minimaal 8-10 ha ligt. De ontwikkelingsmogelijkheden voor grootschalige glasgroentebedrijven binnen Pijnacker-Nootdorp zijn beperkt. Inzicht in de uitbreidingsbehoefte van deze bedrijven is gewenst, omdat bij verplaatsing van deze

bedrijven naar andere locaties de vrijvallende ruimte ontwikkelingsmogelijkheden biedt voor sierteeltbedrijven, die in de nabijheid van logistieke centra gevestigd willen zijn. Ook deze bedrijven streven schaalvergroting na, zei het in minder sterke mate als in de glasgroenteteelt.

Het inventariseren van de uitbreidingsbehoefte en toekomstplannen van ondernemers past mogelijk beter bij de sector zelf om dit in kaart te brengen. Met name heeft dit betrekking op het gebied Balijade, omdat dit beperkt van omvang is (in 2008 14 ha).

5.2 Transformatiegebieden

De glastuinbouwgebieden aan de Dwarskade, Rijskade en Overgaww zijn opgenomen in het voorontwerp Bestemmingsplan duurzame glastuinbouwgebieden (november 2009). Hiermee kan worden bereikt dat de bedrijven zich (moeten) aanpassen aan de wensen van de markt en maatschappij. Voor deze deelgebieden is echter onzeker of ze na 2025 een andere bestemming krijgen (met name woningbouw). Deze onduidelijkheid is geen goede basis voor het ondernemen door glastuinders, omdat ze op middellange termijn terughoudend zullen zijn met het doen van (duurzaamheid) investeringen. Dit komt de ontwikkeling en economische prestaties van de bedrijven niet ten goede en kan/zal ook negatieve gevolgen hebben voor de ruimtelijke kwaliteit van het gebied (verpaupering).

Het is wenselijk dat de gemeente de bedrijven in transformatiegebieden zo vroeg mogelijk duidelijkheid schept omtrent het wel of niet doorgaan van de transformatie. Een grotere slagingskans van de 325 ha nettoglas in de duurzame glastuinbouwgebieden kan aanleiding zijn om sneller planologische duidelijkheid te verschaffen.

5.3 Economie en werkgelegenheid

De gemeente kiest in haar visie op versteviging van de economische structuur en verbreding van het werkgelegenheidsaanbod. Voor de benutting van het relatief hoge opleidingsniveau van de bevolking wordt ingezet op nieuwe werkgelegenheid. Speerpunten in het beleid zijn de ontwikkeling van kantoorlocaties op zichtlocaties aan de snelwegen en bij de RandstadRailhaltes. Ook de recreatieve

sector wordt als kans gezien voor werkgelegenheid, maar meer voor een positieve imago van de gemeente. De glastuinbouwbedrijven ontwikkelen zich steeds meer tot professioneel geleide bedrijven met behoefte aan hoger opgeleide arbeidskrachten (mbo/hbo). De SOB Oostland en de publiekscampagne It's Alive van de sector (PT) zijn bedoeld om werken in de glastuinbouw op een positieve, duidelijke en wervende wijze voor het voetlicht te brengen.

Ook op onderwijsgebied zijn er ontwikkelingen gaande in relatie tot het glastuinbouwcomplex. Een daarvan is de Greenport Campus voor de Greenport Westland-Oostland, waarin de Haagsche Hogeschool en INHolland samen met andere partners werken aan opleidingen. Daarnaast zijn er plannen voor vakopleidingen binnen het Oostland (Wellant College), waarbij Lansingerland voorlopig als locatie is gekozen.

Hoewel Greenport gerelateerde opleidingen buiten Pijnacker-Nootdorp zullen worden verzorgd, wordt de gemeente aanbevolen de opleidingsinitiatieven daar waar mogelijk te ondersteunen. Hiermee kunnen toekomstige werknemers in het glastuinbouwcomplex uit de eigen jeugd worden gevonden door hen te wijzen op en interesseren voor deze nieuwe en hogere opleidingsmogelijkheden.

De glastuinbouw is een belangrijke pijler voor de economie, ook al leveren de sectoren handel & reparatie en onderwijs & openbaar bestuur een steeds grotere bijdrage. De bruto toegevoegde waarde van Pijnacker-Nootdorp bedroeg in 2007 750 mln. euro. De economische prestaties van de gemeente ligt net iets beneden het landelijk gemiddelde. Dit wordt veroorzaakt door de matige economische kracht tengevolge van de lage investeringsgroei. De agrarische sector investeert weinig in verhouding tot haar toegevoegde waarde (De Kracht van het Oostland, 2009). Het is binnen dit onderzoek niet mogelijk gebleken om de economische betekenis van het glastuinbouwcomplex en de onderdelen daarvan (schakels in de keten) apart in beeld te brengen en te vergelijken met andere economische sectoren. Voor het platform Greenport(s) Nederland zijn de volgende economische indicatoren geïnventariseerd (toegevoegde waarde, werkgelegenheid en arbeidsvolume), maar deze zijn afgeleid van nationale cijfers (Uitgave Stappen vooruit van Greenport(s) Nederland, 2009).

Het verdient aanbeveling om de economische betekenis van het glastuinbouwcomplex en de onderdelen daarvan te monitoren middels de volgende set van indicatoren: toegevoegde waarde, werkgelegenheid en arbeidsvolume. Bij voorkeur wordt dit opgebouwd vanuit locale en/of regionale statistieken.

De gemeente tracht via de Greenportvisie Westland-Oostland het glastuinbouwcomplex te behouden en zo nodig te versterken. Feit is dat het glastuinbouwcomplex in Pijnacker-Nootdorp hoofdzakelijk wordt gevormd door de productiefunctie. De toelevering, dienstverlening en distributie zijn in mindere mate vertegenwoordigd en komen vooral voor in Lansingerland. Het zwaartepunt in het glastuinbouwcomplex zal verschuiven naar dienstverlening en distributie. Kijkend naar de economische visie en de plannen voor de nieuwe bedrijventerreinen, lijkt gemeente Pijnacker-Nootdorp zich wat meer te richten op andere economische sectoren dan het glastuinbouwcomplex.

Om het glastuinbouwcomplex haar betekenis voor Pijnacker-Nootdorp ook in de toekomst te behouden, is het wenselijk dat gemeente Pijnacker-Nootdorp de Greenportvisie Westland-Oostland vertaalt naar haar eigen beleid. Dit betekent dat wordt gewerkt aan het behoud van het minimaal areaal nettoglas (zie 5.1).

Daarnaast wordt aanbevolen sterker in te zetten op het vestigingsbeleid voor glastuinbouwgerelateerde bedrijvigheid op de nieuw te ontwikkelen bedrijventerreinen. Met betrekking tot de ontwikkeling van glastuinbouwgerelateerde bedrijvigheid is het wenselijk dit in nauwe samenspraak te doen met Lansingerland, opdat complementariteit kan worden bereikt. Het is uiteindelijk aan het cluster zelf om de geboden mogelijkheden aan te grijpen.

De commissie Nijkamp heeft recentelijk adviezen verstrekt aan minister G. Verburg van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit met betrekking tot een vitaal tuinbouwcluster 2040. Vijf oplossingsrichtingen en aanbevelingen zijn geformuleerd die gezamenlijk de bestanddelen vormen van een toekomststrategie voor Greenport Holland.

Gemeente Pijnacker-Nootdorp dient binnen haar beschikbare mogelijkheden en in samenwerking met andere partijen ondersteuning en uitvoering te geven aan de adviezen van de commissie Nijkamp ten aanzien van een internationaal vitaal tuinbouwcluster in 2040. Dit is een belangrijke voorwaarde

voor het in stand houden of mogelijk zelfs versterken van een vitaal glastuinbouwcomplex in Pijnacker-Nootdorp.

5.4 Ruimtelijke kwaliteit en beeldkwaliteit

In het voorontwerp Bestemmingsplan duurzame glastuinbouwgebieden (2009) wil de gemeente met 'duurzame glastuinbouw een juiste balans realiseren tussen de ecologische, economische en sociale belangen die gemoed zijn met het verbouwen van gewassen in kassen, zodat het een leefbaar gebied is voor de huidige én toekomstige generatie(s)'. Een goed voorbeeld is het project 'FES Oostland/Groenzone'. Dit project in voorbereiding omvat een integrale gebiedsontwikkeling, waarin verschillende doelen op het gebied van duurzame glastuinbouw, ecologie, water, recreatie, ontsluiting en landschap op elkaar worden afgestemd. De herstructurering van de glastuinbouw omvat tevens de sanering van verspreid glas. Deze aanpak kan model staan voor andere deelgebieden.

Het verdient aanbeveling dat de ervaringen en inzichten tijdens dit ontwikkelingstraject door de gemeente worden meegenomen en geconcretiseerd in acties bij de verduurzaming en herstructurering van de andere tuinbouwgebieden.

De beeldkwaliteit van de glastuinbouw wordt vooral bepaald door de 'buitenkant' van het glastuinbouwgebied en verdient daarom bijzondere aandacht.

5.5 Bereikbaarheid en infrastructuur

Een bereikbare Greenport is een van de ambities van Greenport West-Oostland. De rondweg om Pijnacker is daarbij een van genoemde maatregelen, waarvoor inmiddels vergevorderde plannen liggen en deels in uitvoering is. De rondweg vergroot niet alleen de bereikbaarheid en snelle doorstroming van de glastuinbouwgebieden en de regio, maar ontlast ook de bebouwde kom. Het belang van snelle realisatie van de rondweg wordt door de gemeente erkend en is/wordt opgenomen in diverse plannen.

Aanbevolen wordt de druk op planvorming, besluitvorming en fondsenwerving van de rondweg hoog te houden, waardoor de realisatie van de oostelijke en noordelijke randweg voor 2025 kan worden bereikt.

De 2e fase van de noordwestelijke randweg kan pas na 2025 aanvangen, wanneer duidelijkheid is over besluitvorming ten aanzien van de transformatiegebieden.

Uit het oogpunt van bereikbaarheid en snelle doorstroming is een tijdig besluit vóór 2025 over de toekomst van de transformatiegebieden wenselijk, zodat de (eventuele) transformatie snel na 2025 kan aanvangen. Hierdoor kan ook een tijdig besluit worden genomen over het tracé voor de 2e fase van de noordwestelijke randweg.

5.6 Water, groen en recreatie

Het buitengebied van Pijnacker-Nootdorp maakt onderdeel uit van de groen blauwe slinger dat Midden-Delfland en het Groene Hart verbindt. In verschillende visies en plannen zijn doelen neergelegd voor water, groen en recreatie. Inmiddels zijn ook middelen toegezegd om plannen te verwezenlijken. De verduurzaming en herstructurering van glastuinbouwgebieden kan worden aangegrepen om doelen op de ontwikkeling van water, groen en recreatie te integreren. In de Structuurvisie (januari 2009) wordt gestreefd naar een verbond tussen groengebieden en glastuinbouwgebieden. Ook is voorgesteld te onderzoeken welke rollen beide ruimtegebruikfuncties voor elkaar kunnen spelen. Bijvoorbeeld tijdelijke waterberging in groengebieden en recreatieve routes via water door glastuinbouwgebieden. Het toegankelijk maken van de glastuinbouwgebieden kan mogelijk het imago ten goede komen.

Het is wenselijk dat de mogelijkheden voor verbindingen tussen groene gebieden en glastuinbouwgebieden worden verkend en beoordeeld op haalbaarheid. Het project Oostland-Groenzone Berkel-Pijnacker kan in dat verband inzichten opleveren, die kunnen worden meegenomen. Ook andere projecten kunnen als inspiratiebron dienen voor de uitwerking van combinaties van water, groen en recreatie met glastuinbouw.

Het verdient aanbeveling dit thema samen op te pakken met het thema ruimtelijke kwaliteit en beeldkwaliteit.

5.7 Energie en CO₂

Een belangrijk element in het verduurzamen van glastuinbouwgebieden is het terugdringen van het verbruik van fossiele brandstoffen en de emissie van CO₂. Momenteel lopen er diverse initiatieven in de gemeente en in de regio, zoals aardwarmte, koudewarmteopslag en uitbreiding van het elektriciteitsnet voor teruglevering. Dit betreft niet alleen de glastuinbouw zelf, maar ook voor woningen en andere gebouwen. De gemeente stelt zich positief op naar de glastuinbouw. Ook participeert zij financieel in de aardwarmtekring Vrijenban.

De gemeente kan een waardevolle bijdrage leveren aan de ontwikkeling en realisatie van energiezuinige of duurzame energie opties door gunstige condities en randvoorwaarden te scheppen, waardoor dit sneller mogelijk kan worden gemaakt. Hierbij kan worden gedacht aan medefinancieren van aardwarmteprojecten (garantiefonds proefboring) en het stimuleren van energieleveringprojecten (onder andere warmtelevering en teruglevering van elektriciteit door de glastuinbouw). Het is duidelijk dat commerciële partijen de kar zullen (moeten) trekken, maar de gemeente kan gelet op haar mogelijkheden hobbels of obstakels helpen slechten.

5.8 Allianties en stimulering

In het kader van Greenport(s) Nederland heeft Greenport Westland-Oostland (inclusief Pijnacker-Nootdorp) financiële middelen gekregen om diverse doelen te helpen realiseren. Daarnaast worden de Greenports erkend in andere programma's, zoals Randstad Urgent en het MIRT. De commissie Nijkamp spreekt in haar advies aan de demissionaire minister G. Verburg van LNV zelfs van een 'Greenport Holland', dat de mainportstatuur zou kunnen krijgen, mits het tuinbouwbedrijfsleven haar krachten weet te bundelen in een 'High Level Group' (Nijkamp et al., 2010). De middelen komen van het rijk, de provincie en de EU. Daarnaast neemt de gemeente ook zelf bedragen op in haar begroting.

Het wordt aanbevolen om in de zoektocht naar financiële middelen op te (blijven) trekken in Greenport verband. Dit platform wordt erkend door de overheid en biedt meer kansen om nieuwe middelen te verkrijgen en/of te matchen voor toekomstige plannen.

5.9 Slotbeschouwing

Het glastuinbouwcomplex kan in Pijnacker-Nootdorp haar betekenis als economische pijler behouden door het vestigingsklimaat voor primaire glastuinbouwbedrijven en tuinbouwgerelateerde bedrijven te bevorderen en te faciliteren. Dit onder de (rand)voorwaarde dat het glastuinbouwcomplex zich weet aan te passen aan de wensen en eisen vanuit de samenleving ten aanzien van energie, milieu en ruimtelijke kwaliteit. Daarnaast dient de gemeente haar mogelijkheden te benutten voor het tot stand brengen van een slagvaardig en krachtig sturingsmodel voor Greenport Holland en in haar kielzog een vitaal glastuinbouwcomplex in Pijnacker-Nootdorp.

Literatuur en websites

Alleblas, J.T.W. (red.), *Vier kassengebieden in Europa; visie op ruimtelijke kwaliteit*. Publikatie 4.139. LEIDLO, Den Haag, 1997.

Bont, C.J.A.M. de, W.H. van Everdingen, A. van der Knijff en H.A.B. van der Meulen, *Actuele ontwikkeling van resultaten en inkomens in de land- en tuinbouw in 2009*. Rapport 2009-088. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2009.

Bunte, F., *Areaal glastuinbouw 2020*. Management samenvatting. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2009.

Business Case Oostland/Groenzone Berkel-Pijnacker. Provincie Zuid-Holland, Hoogheemraadschap van Delfland, Stadsregio Rotterdam, Stadsgewest Haaglanden. LTO Noord Glaskracht VNO-NCW West, Gemeente Pijnacker-Nootdorp, Gemeente Lansingerland, 2009.

Gemeente Pijnacker-Nootdorp, *Beleidsplan Glastuinbouw Pijnacker-Nootdorp*. Pijnacker-Nootdorp, 18 september 2007.

Gemeente Pijnacker-Nootdorp, *Ontwerp: Pit! Structuurvisie Pijnacker-Nootdorp*. Pijnacker-Nootdorp, 2009a.

Gemeente Pijnacker-Nootdorp, *Voorontwerp Bestemmingsplan Duurzame glastuinbouwgebieden*. Pijnacker-Nootdorp, 2009b.

Gemeente Pijnacker-Nootdorp, *Begroting 2010-2013*. Pijnacker-Nootdorp, 2009c.

Gemeente Westland, *Evaluatie Greenportvisie Westland 2020*. Programmbureau Greenport Westland, 2009.

Greenport Westland-Oostland, *Integrale visie greenport Westland-Oostland 2020*. Samenwerkende gemeenten in de Greenport Westland-Oostland, 2008.

Greenport(s) Nederland, *Bestuurlijke uitvoeringsafspraken 2007-2011, Stappen vooruit!* Uitgave Greenport(s) Nederland, Honselersdijk, 2009.

Knijff, A. van der en M. Ruijs, *Bouwstenen voor de toekomst*. Nota. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2005.

Kamer van Koophandel Den Haag, *De Kracht van Oostland, editie 2008*. Kamer van Koophandel Den Haag en Rabobank Zuid-Holland Midden, Den Haag, 2008.

Kamer van Koophandel, *De Kracht van Oostland, editie 2009*. Kamer van Koophandel Den Haag en Rabobank Zuid-Holland Midden, Den Haag, 2009.

Nijkamp, P., R. Huirne, K. Noordzij, H. Priemus, G. de Roo en A. van der Knijff, *Vitaal tuinbouwcluster 2040; Een toekomststrategie voor Greenport Holland*. Rapport Adviesgroep 'Tuinbouwcluster Greenport.NL', LNV, Den Haag, juni 2010.

Programma Kas als Energiebron, *Jaarplan 2010*. Programma Kas als Energiebron. Zoetermeer, 2010.

Savelkoul, J., 'Tien glassaneringsprojecten aangewezen.' In: *Agrarisch Dagblad*, 28 oktober 2009.

Silvis, H.J., C.J.A.M. de Bont, J.F.M. Helming, M.G.A. van Leeuwen, F. Bunte en J.C.M. van Meijl, *De agrarische sector in Nederland naar 2020; Perspectieven en onzekerheden*. Rapport 2009-021. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2009.

Smit, A.B., Y. Dijkhoorn, M.N.A. Ruijs, R.W. van der Meer, J.J.C.M. Hammerstein, E.A. van Os en O. Hietbrink, *Minder mineralenverlies in de substraatteelt; Een economische analyse van opties*. Rapport 2009-112. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2010.

Stadsgewest Haaglanden, *Haaglanden in 2020 Internationaal sterk en duurzaam ontwikkeld; Het Regionaal Structuurplan 2020 in vogelvlucht*. Stadsgewest Haaglanden, 2008.

Stadsgewest Haaglanden, *Monitor Werkgelegenheid Haaglanden*. Stadsgewest Haaglanden, Den Haag, 2009.

Stuurgroep Greenport(s) Nederland, *Excelleren; visie 2040*. Greenport(s) Nederland, 2008.

Vakblad voor de Bloemisterij, 'Werkgelegenheid Pijnacker-Nootdorp stagneert.' 17 juli 2008.

Vakblad voor de Bloemisterij, 'Aardwarmtekring opgericht in regio Pijnacker-Nootdorp.' 14 juli 2009.

Vakblad voor de Bloemisterij, 'Pijnacker-Nootdorp wil bijdragen aan onderzoek aardwarmte.' 29 mei 2009.

Vakblad voor de Bloemisterij, 'Herstructurering Oostland levert 50 ha nieuw glas op.' 4 november 2009.

Verheul, J., '14 tuinders betrokken bij aardwarmteproject Oostland'. In: *Agrarisch dagblad*, 23 september 2008.

Verheul, J., 'Subsidie voor sanering kassen Oude Leede'. In: *Agrarisch dagblad*, 26 september 2008.

Verheul, J., 'Stedin wil investeringsplannen tuinders Oostland weten'. In: *Agrarisch dagblad*, 29 oktober 2008.

Verheul, J., 'Stedin wil netwerk Oostland fors uitbreiden'. In: *Agrarisch dagblad*, 26 november 2008.

Verlaan, W.J., P. Postma, L. Arkesteijn en M. de Looff, *Centrumfunctie versterkt! Productie verplaatst?* Grontmij Nederland bv, Waddinxveen, 2009.

Visscher, R., *Onderzoek behoud verenigingen bij tracé Noordwestelijke randweg*. M2009.004. Gemeente Pijnacker-Nootdorp, 17 augustus 2009.

Websites

- www.cbs.nl
- www.haaglanden.nl
- www.lisa.nl
- www.ibis.nl
- www.pijnacker.nl
- www.pijnackernootdorp.nl
- www.verkeerenwaterstaat.nl

Bijlage 1

Aantal banen per branche in Pijnacker-Nootdorp en ten opzichte van Nederland in 2008

Branche	Aantal banen Pijnacker-Nootdorp	In % van totaal	Mutatie ten opzichte van 2007 (%)	Aantal banen Nederland in % van totaal
Groot- en detailhandel	2.410	19	-9	16
Gezondheids- en welzijnszorg	2.120	17	0	15
Zakelijke dienstverlening	1.820	14	5	20
Landbouw, bosbouw, visserij	1.160	9	-13	2
Industrie (geen aardolie-, cokes-)	1.140	9	2	11
Vervoer, opslag en communicatie	790	6	0	5
Bouwnijverheid	750	6	-8	5
Milieudienstverlening, cultuur, ...	510	4	9	4
Financiële instellingen	470	4	13	5
Horeca	360	3	82	4
Overig	1.200	9	13	13
Totaal	12.730	100	4	100

Vanwege verschillen tussen de bronnen Polisadministratie (sinds 2006) en EWL (voor 2006), zijn de uitkomsten tot en met 2005 niet vergelijkbaar met de uitkomsten vanaf 2006.
Bron: CBS (voorlopige cijfers, 2008).

Bijlage 2

Aantal hectaren bedrijventerreinen in gemeente
Pijnacker-Nootdorp, 2000-2008

Jaar	Bruto	Netto	Netto uitgegeven
2000	118,4	88	65,1
2001	140,4	101,5	65,2
2002	140,4	101,5	65,2
2003	140,4	101,8	69,9
2004	140,4	101,7	77,0
2005	147,4	103,9	80,2
2006	147,4	103,3	83,4
2007	162,4	114,7	87,5
2008	158,8	111,3	84,1

Bron: IBIS.

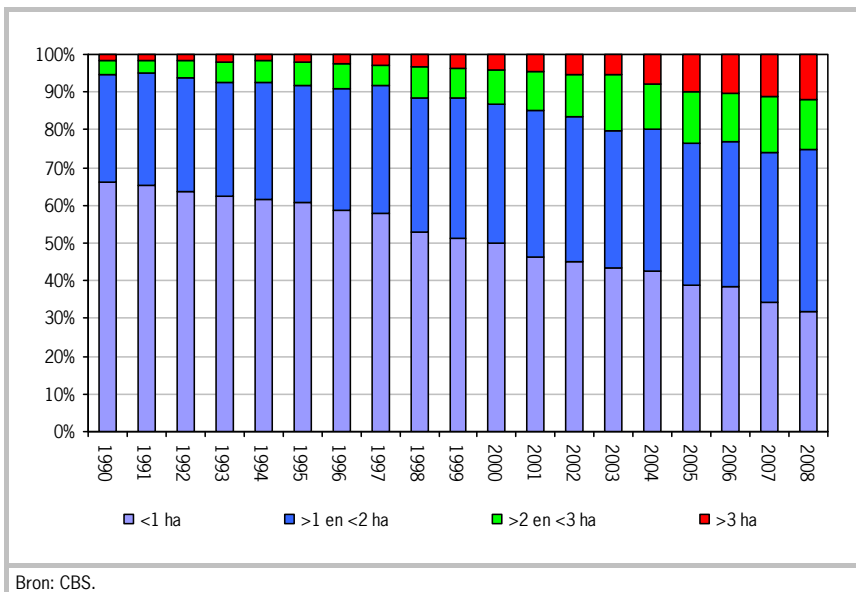
Bijlage 3

Aantal (bruto)banen op bedrijventerreinen in Pijnacker-Nootdorp, 2003-2008

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Boezem I + II	2.209	2.158	1.918	1.963	1.624	1.700
Heron						
Katwijkerlaan	209	197	194	185	208	212
Koningshof Zuid (ook kantoren)	573	421	486	444	480	479
Nieuwe Veen	165	184	211	248	290	313
Oostambacht	403	487	496	515	655	796
Bedrijvenpark Ruyven	1.395	1.345	1.373	1.436	1.501	1.679
Totaal Pijnacker-Nootdorp	4.954	4.792	4.678	4.791	4.758	5.179
% van totaal gemeente	42,9	40,4	38,2	36,8	36,8	36,7
Bron: Monitor Werkgelegenheid Haaglanden (2008).						

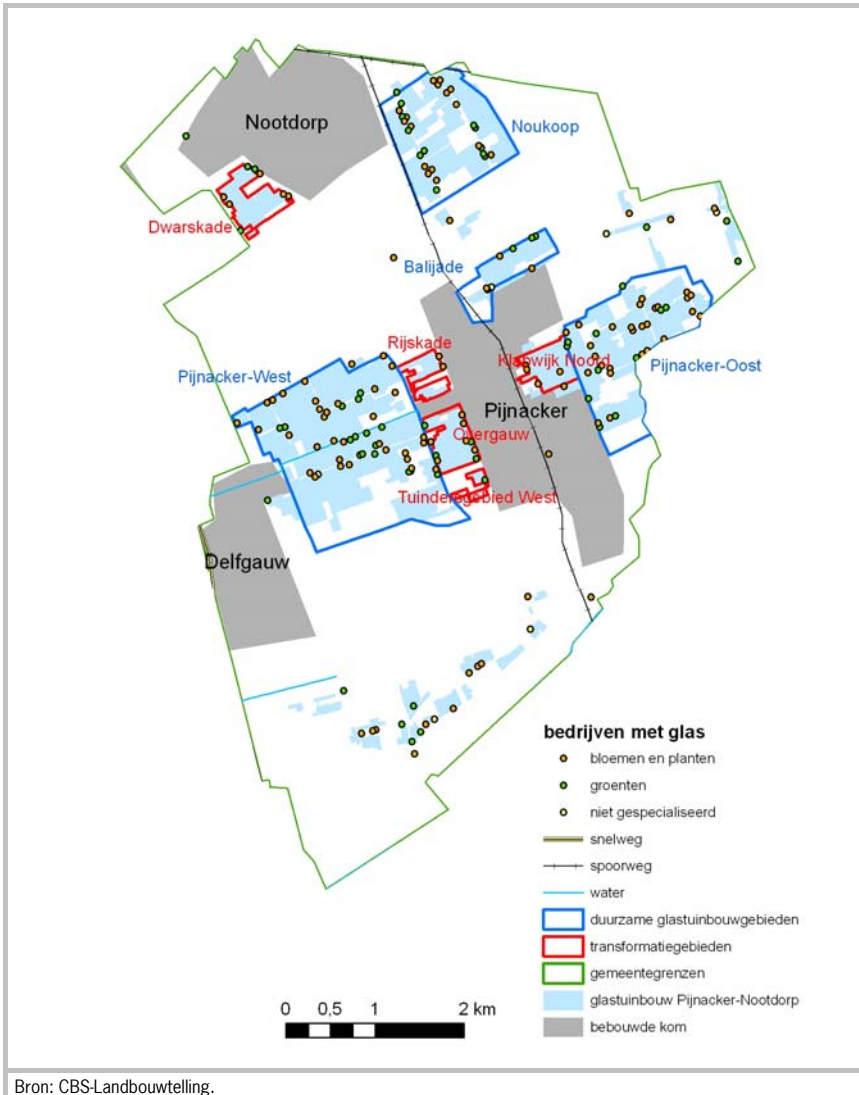
Bijlage 4

Aandeel bedrijven met ... ha glastuinbouw in
Pijnacker-Nootdorp, 1990-2008

Bijlage 5

Kaart glastuinbouw gemeente Pijnacker-Nootdorp

Het LEI ontwikkelt voor overheden en bedrijfsleven economische kennis op het gebied van voedsel, landbouw en groene ruimte. Met onafhankelijk onderzoek biedt het zijn afnemers houvast voor maatschappelijk en strategisch verantwoorde beleidskeuzes.

Het LEI is een onderdeel van Wageningen UR (University & Research centre). Daarbinnen vormt het samen met het Departement Maatschappijwetenschappen van Wageningen University en het Wageningen UR Centre for Development Innovation de Social Sciences Group.

Meer informatie: www.lei.wur.nl

